

Litteraturkrönika 1993

Av S. Hellberg, B. Pamp och C. Platzack

Jerker Blomqvist & Ulf Teleman (red.), Språk i världen. Broar och barriärer. 141 s. Lund 1993 (Lund University Press). ISBN 91-7966-212-9. År 1993 var det den språkvetenskapliga sektionens tur att stå för de årligen återkommande humanistdagarna i Lund. Det sammanhållande temat var *Språkets landskap: broar och barriärer*. Ett urval av de föredrag som hölls publiceras här. Temat medger ju stor valfrihet, vilket återspeglas i ämnesvalet. Jerker Blomqvist skriver om de språkliga förhållandena i det forntida Mindre Asien, medan Kerstin Nyström behandlar ett dagsaktuellt och tragiskt ämne: språket som barriär i det forna Jugoslavien. Tänkbara världsspråk diskuteras: grekiska (Christos Tsiparis), latin (Birger Bergh), engelska (Jan Svartvik) och esperanto (Bengt Sigurd). På svenska förhållanden inriktar sig Tor G. Hultman (om dialekt och riksspråk i ett sydsvenskt perspektiv), Suzanne Schlyter och Eva Wiberg (om barns tvåspråkighet som en bro till EU) och Ulf Teleman (om det svenska riksspråkets utsikter i ett integrerat Europa). Sammantaget ger artikelsamlingen en bild av en livaktig forskning med goda möjligheter att intressera många. B. P.

Elly van Gelderen, The rise of functional categories. X + 224 s. Amsterdam and Philadelphia 1993 (John Benjamins). (Linguistik Aktuell. Vol. 9.) ISBN 90-272-2729-2. ISBN 1-55619-227-4. ISSN 0166-0829 (v. 9). Traditionell grammatik beskriver bl.a. samspelet mellan lexikala kategorier som verb, substantiv och adjektiv och funktionella kategorier som modus, tempus, species o.dyl. I modern grammatik har man försökt inordna dessa två kategorityper inom ramen för ett formellt tvådimensionellt system, där språkets hierarkiska och lineära sida beskrivs i termer av trädstrukturer. I en sådan beskrivning utgör de funktionella och de lexikala kategorierna enheter av samma slag: de lexikala kategorierna ger de grundläggande enheterna, medan de funktionella kategorierna bestämmer olika aspekter av dessa. Hypotesen om att lexikala och funktionella kategorier är enheter av samma

slag har visat sig ytterst fruktbar som utgångspunkt vid jämförande syntaxstudier. I den här anmälda monografien studerar förf. distributionen och den diakrona utvecklingen av funktionella kategorier i en rad germanska språk, inklusive de skandinaviska, även om det är förhållandena i engelskan och holländskan som står i centrum för intresset.

C. P.

Frank Heidermanns, Etymologisches Wörterbuch der germanischen Primäradjektive. 719 s. Berlin–New York 1993 (Walter de Gruyter). (Studia Linguistica Germanica. 33.) ISBN 3-11-013666-X. En etymologisk ordbok med ambitionen att täcka hela det väldiga fältet av germanska primära adjektiv är förvisso värd att uppmärksamma, eftersom den oundvikligen får konsekvenser för pågående och planerade etymologiska arbeten, särskilt och andra. Föreliggande omfattande ordbok innehåller, förutom bibliografi, förkortningslistor, källförteckning och en inledning, där bl.a. de enskilda ordboksartiklarnas uppbyggnad beskrivs, som en av sina huvuddelar en systematisk genomgång av de germanska adjektivens bildning; här beskrivs inte bara de primära adjektiven utan också t.ex. verbal- och nominaladjektiv. På s. 91 kommer så själva ordboken, alfabetiskt ordnad efter de behandlade adjektivens urgermanska former.

Ordboken kommer som redan har antytts säkert att flitigt användas i framtida etymologiska arbeten. Det bör dock påpekas att den inte på något sätt kan göra anspråk på fullständighet. Bortsett från de fåtaliga urnordiska runtexterna inskränker sig sålunda det östnordiska källmaterialet enbart till fornsvenska lagar (plus Skånelagen) i Schlyters utgåva. Forndanska källor lyser alltså nästan helt med sin frånvaro, och likaså det rikhaltiga — och lätt tillgängliga — materialet hos Söderwall. I bibliografien saknas centrala nordiska helt eller delvis etymologiska ordböcker som ODS, SAOB, Hellquist och Torp, med deras upplysningar om t.ex. adjektivens förekomst i dialekterna. Att det inte oviktiga men svåranalyserade ordstoff som finns i östnordiska person- och ortnamn inte har använts är kanske mindre anmärkningsvärt.

B. P.

Wim Kosmeijer, Barriers and Licensing. VI + 270 s. Groningen 1993 (Rijksuniversiteit Groningen). (Groningen Dissertations in Linguistics 9.) ISSN 0928-0030. I denna holländska avhandling, som inom

princip- och parametergrammatikens ram jämför syntaxen i engelska, holländska, isländska och svenska, ligger tonvikten på ett studium av lokala strukturella relationer av olika slag. Dependensrelationer spelar en viktig roll i sammanhanget. Förf. tar bl.a. upp framflyttning av frågeordsled, topikalisering, dislokering, bisatsordföljd och huvudsatsordföljd i bisats, och visar hur minimala skillnader i de fyra språkens underliggande system får konsekvenser för ordföljden. Avhandlingen är givande både teoretiskt och empiriskt; från nordiskt perspektiv kan särskilt påpekas att förf. iakttar en skillnad mellan svenskan och isländskan med avseende på topikalisering och frågeordsframflyttning som tidigare inte uppmärksammats. C. P.

Dieter Krohn, Grundwortschätze und Auswahlkriterien. Metalexikographische und fremdsprachendidaktische Studien zur Struktur und Funktion deutscher Grundwortschätze. 308 s. Göteborg 1992 (Distribution: Acta Universitatis Gothoburgensis). (Göteborgger germanistische Forschungen 34.) ISBN 91-7346-252-7. ISSN 0072-4793. Ett gammalt problem i undervisningen i främmande språk är hur man skall hitta det bästa och nyttigaste ordförrådet för de inledande stadierna. I föreliggande undersökning ställer förf. två skolor mot varandra: den som etablerar en basvokabulär med hjälp av frekvensundersökningar av större korpusar mot den som bygger upp sin basvokabulär tematiskt (med teman som t.ex. "äta och dricka", "sjukdom"), åberopande den pragmatisk-kommunikativa kompetensen som mål. Undersökningen utgörs av ett antal samkörningar av fyra frekvensbaserade basvokabulärer med två temainriktade. Samtliga gäller modern tyska. Ett av resultaten är en "kompaktlista" med ord som återfinns i minst fyra av de sex enskilda listorna — den är inte så liten, och en av förf.:s teser är att motsättningen mellan skolorna är större i teorin än i praxis. Ett annat resultat är att substantiv som bara förekommer i en enda frekvensbaserad lista mestadels är verbal- och adjektivabstrakter, medan sådana som bara förekommer i en enda temainriktad lista är konkreta och ämnesspecifika. Detaljerna i undersökningen är väl av begränsat intresse för denna tidskrifts läsare, men principdiskussionen kan förstås föras efter samma linjer för de nordiska språken. S. H.

Carolyne Larrington, A Store of Common Sense. Gnomie theme and style in Old Icelandic and Old English wisdom poetry. 243 s. Oxford 1993 (Clarendon Press). ISBN 0-19-811982-8. I denna bok undersöks likheter och skillnader mellan fornnordisk och fornengelsk vishetsdiktning. I den nordiska litteraturen undersöks främst Hávamál, som går igenom strof för strof. Men förf. ägnar också ett kapitel åt de eddadikter och prosatexter som behandlar Sigurd Fafnesbanes ungdom och ett kapitel åt Hugsvinns-mál. Att de engelska dikterna är mera genomsyrade av kristen moral än de nordiska är knappast någon överraskning för läsaren, men förf. lyckas ändå framhäva det säregna och litterärt högtstående hos Hávamál just genom denna jämförelse.

Förf. anser att Hávamál väsentligen traderar nordisk förkristen levnadsvisdom. Detta leder in henne i en polemik mot Klaus von See, som har drivit tesen att Hávamál hämtar sin inspiration från den senantika aforismdiktning som går under namnet *Disticha Catonis*, antingen direkt eller via dess fornvästnordiska omdiktning *Hugsvinns-mál*. Polemiken tvingar förf. till en högre grad av språkvetenskaplig detaljskärpa än eljest, och granskningen av von Sees argument torde vara det för en nordist mest intressanta avsnittet i boken.

I kapitlet om Sigurdstexterna vill förf. visa att de äldre av dem, *Reginns-mál*, *Fáfnis-mál* och *Sigrdrífumál*, låter hjälten få sin kunskap på ett sätt som är typiskt för äldre muntlig litteratur, som lärling hos någon som behärskar magi och annan övernaturlig kunskap. De texter som förf. betraktar som yngre, *Gripisspá*, *Völsunga saga* och *Norna-Gests þátr*, visar i stället släktskap med den klassiska kungaspegeltraditionen.

I de avslutande kapitlen demonstrerar förf. förekomsten av gnomiska element i andra genrer: sorgedikt som *Sonatorrek* och berättande dikt som *Beowulf* eller *Hákonarmál*. Här och var i boken framställs och underbyggs den rimliga tesen att den innehållsliga likheten mellan levnadsregler formulerade i olika kulturer kan vara en naturlig följd av likheten i materiella villkor och således inte behöver visa på något litterärt samband. Av denna tes tycks dock följa att uppgiften att belägga hur mycket som är äkta hedendom i en dikt som Hávamál inte går att lösa helt och hållet. S. H.

Peter H. Matthews, Grammatical theory in the United States from Bloomfield to Chomsky. XIII + 272 s. Cambridge 1993 (Cambridge University Press). (Cambridge studies in linguistics 67.) ISBN 0-521-

43351-7 (*hardback*). ISBN 0-521-45847-1 (*paperback*). Denna läsvärda översikt över den amerikanska lingvistikens 1900-talshistoria sträcker sig som titeln antyder från amerikansk strukturalism till generativ transformationsgrammatik, från tiden före första världskriget till början av 1990-talet. Ett av författarens syften är att spåra ursprunget till ett antal lingvistiska idéer som ofta har tagits för givna. Bland dessa idéer märks Bloomfields begrepp "konstituentstruktur", den post-bloomfieldianska separationen av syntax och betydelse, och den generativa grammatikens uppfattning att lingvistikens yttersta syfte är att karakterisera det genetiskt betingade språkanlaget. Matthews skepsis inför den senare utvecklingen inom lingvistikens är särskilt märkbar i bokens avslutningsord: "Faith is a beautiful thing, which a non-believer can only regard with awe. At the time of writing, that seems to be how matters stand. There are many who share Chomsky's faith, and for them 'The research program of modern linguistics' [— —] must without arrogance be his programme. Others cannot bring themselves to accept that it has empirical content. 'C'est magnifique, mais peut-être ce n'est pas la linguistique.' But all they can do is watch and wait." C. P.

Metriken som tolkningshjälp. Metriska diktanalyser utgivna av Elena Dahl, Eva Lilja. 183 s. Göteborg 1993 (Centrum för metriska studier). (Skrifter utgivna av Centrum för Metriska Studier. 3.) ISBN 91-87988-02-X. ISSN 1100-9063. Metriken har tilldragit sig ett ökande intresse i Norden under de senaste åren, och metrikforskare ur skilda läger har funnit en mötesplats i Centrum för metriska studier med huvudkvarter i Göteborg. Det övergripande syftet med föreliggande volym är att demonstrera att metrisk analys kan ge väsentliga bidrag till dikttolkningen. Eva Lilja klarlägger i en instruktiv inledning hur man i nordisk och internationell forskning räknar med sex olika sätt varpå diktens form kan säga något om dess innehåll. Två av dessa sätt handlar om ikonicitet, d.v.s. att formen i någon mening avbildar innehållet, ett synsätt som enligt Lilja är särskilt utbrett i nordisk tradition. I denna volym arbetar Kristian Wählin till stor del ikoniskt i sin analys av Ekelöfs *sent på jorden*. Wählins mål är att visa att diktsamlingen som helhet är ett konstverk med en tydlig struktur, och därvid studerar han inte minst de visuella arrangemangen. Också Jörgen Larssons analys av en sen dikt av Diktonius arbetar med ikonicitet.

Hur diktens betydelse och stämningssläge kan bestämmas av associationer till andra dikter med samma meter eller till musikrytmer visar Åse Hiorth Lervik, som behandlar en Ibsen-dikt, och Eva Lilja, som skriver om en dikt av Majken Johansson. Gerrit Otterloo visar bl.a. hur metrisk pauser och betoningar kan lyfta fram betydelsen (i två dikter av den nederländske diktaren G. Achterberg), medan Elena Dahl demonstrerar hur rytmen tvärtom kan motsäga det uttalade innehållet (i en dikt av den amerikanske poeten G. M. Hopkins) och därmed tillföra en ny dimension.

S. H.

Schriftlichkeit im frühen Mittelalter. Hrsg. Ursula Schaefer. 292 s. Tübingen 1993 (Gunter Narr Verlag). (ScriptOralia 53.) ISBN 3-8233-4268-1. ISSN 0940-0303. Förhållandet mellan muntlig och skriftlig kultur under medeltiden har de senaste åren tilldragit sig ökat intresse. Ett uttryck för detta är föreliggande volym, som går tillbaka på ett tvärvetenskapligt symposium i Freiburg maj 1992. Det förelagda ämnet var skriftligheten på västgermanskt område under äldre medeltid. De språkliga dokument som bildar underlag för de tolv bidragsgivarnas analyser är skrivna på latin eller fornengelska, eller i ett fall fornsachsiska.

De olika uppsatserna stannar inte vid detaljanalyser utan söker på olika sätt bidra till den principiella diskussionen om vad skriftlighet är och hur den manifesterar sig. Därmed är de relevanta för diskussionen om den nordiska skriftlighetens framväxt några århundraden senare. Några exempel kan nämnas. Wulf Oesterreicher gör i den avslutande uppsatsen en utredning om skillnaden mellan *Verschriftung*, överföringen till ett annat medium, och *Verschriftlichung*, den konceptuella förändringen. Ivan Illich visar att med skolastiken kommer på 1100-talet ett nytt kritiskt sätt att läsa. Ludolf Kuchenbuch och Eckhard Wirbelauer dokumenterar att den antagna nedgången i antalet läskunniga under 600-, 700- och 800-talet inte behöver ha betytt en nedgång i skriftlighetens kvalitet. Kuchenbuch undersöker varu- och inkomstförteckningar, medan Wirbelauer arbetar med texter ur kyrkorätten.

S. H.

Rudolf Simek, Dictionary of Northern Mythology. Translated by Angela Hall. XIV + 424 s. Cambridge 1993 (D. S. Brewer). ISBN 0-085991-369-4. Denna mytologiska uppslagsbok utkom först i en tysk version

1984 under titeln *Lexikon der germanischen Mythologie* (Alfred Kröner Verlag, Stuttgart). Den tyskspråkiga titeln är mer rättvisande, eftersom inte bara nordiskt utan också kontinentalgermanskt och anglosaxiskt mytmaterial behandlas, men tydligen har *Northern* ansetts mer säljande för en engelskspråkig publik än *Germanic*. *Dictionary of Northern Mythology* är inte endast en översättning av den tyska förlagan: boken har aktualiserats, reviderats och delvis utökats. Resultatet är gott och består av en serie gedigna artiklar om ett generöst urval forngermanska mytologiska företeelser, med uppgift om källor, referat och diskussion av relevanta myter samt om dömesgilla etymologiska analyser av de behandlade orden. I förekommande fall avslutas artikeln med ett avsnitt kallat *R* (för *Reception*), där mytens förekomst i senare litteratur och konst avhandlas. Göticistiska författare och konstnärer samt Wagner har här en självklar plats, men det kan noteras att också nordiska isbrytares namn får vara med i den mån de har hämtats ur den fornnordiska mytologien. — I artikeln *Grottasöng* saknar man Viktor Rydbergs namn.

B. P.

Tekst i kontext. En artikkelsamling redigert av Thorstein Fretheim, Lars Sigfred Evensen och Eva Sivertsen. 230 s. Oslo 1993 (Novus forlag). (Studier i språkvetenskap fra Universitetet i Trondheim Nr. 1.) ISBN 82-7099-209-7. Denna artikkelsamling, som är baserad på bidrag till en konferens i Trondheim i september 1992, innehåller förutom ett förord av utgivarna sexton uppsatser som på olika sätt belyser temat *Text i kontext*. Flera författare tar upp grundläggande frågor, bl.a. Gunnstein Akselberg som skriver om de kunskapssteoretiska förutsättningarna, Kjell Lars Berge som hävdar att en textteori inte kan utvecklas utan tillgång till en kontextteori, och Jon Smidt som visar hur skrivna texter författas och tolkas med utgångspunkt i bestämda genreramar. Ett annat tema som återkommer i flera uppsatser är frågan om vilka medel vi använder för att kontextualisera ett budskap. Bland uppsatserna i denna grupp finns Viktoria Roséns studie av tomma argument i vietnamesiskan, Hilde Hasselgårds undersökning av hur rums- och tidsadverbial placeras i engelskan, och Øystein Vagsnes diskussion om den norska presenteringskonstruktionen. Till detta tema hör också Randi Alice Nilsens och Thorstein Fretheims bidrag, som båda handlar om intonationsmönstrets roll för att hjälpa talare och lyssnare att etablera en gemensam diskurs-

kontext. Bland övriga bidragsgivare märks Patrick Coppock, Tale Margrethe Guldal, Hans Petter Helland, Nathalie Rastad, Margareth Sandvik, Kjetil Strand, Jan Svennevig och Kari Tenfjord. C. P.

*

Arbeiten zur Skandinavistik. 10. Arbeitstagung der deutschsprachigen Skandinavistik 22.-27.9.1991 am Weißenhäuser Strand. Hg. Bernhard Glienke, Edith Marold, in Zusammenarbeit mit Frauke Müffelmann, Klaus Müller-Wille, Nicoline Prenzler und Christiane Zimmermann. 493 s. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, New York, Paris, Wien 1993 (Peter Lang). (Texte und Untersuchungen zur Germanistik und Skandinavistik. 32.) ISBN 3-631-46286-7. ISSN 0721-4286. Vartannat år samlas tyskspråkiga skandinavister och en hel del nordbor till "Arbejtsdagung", och från mötet 1991 föreligger denna bastanta volym. Föredragen är samlade under fyra rubriker: äldre litteratur, nyare litteratur, lingvistik och Nordeuropastudier. Det är den första och tredje avdelningen som mera direkt angår denna tidskrifts läsare. Den första avdelningen handlar inte helt oväntat enbart om norrön litteratur. Preben Meulengracht Sørensen ägnar sig åt metodiska överväganden i sagastudiet och framhäver bl.a. att islänningasagorna är säregna i medeltida litteratur genom sin osynliga berättare. Detta drag kan redan efter någon generation ha skapat föreställningen hos 1200-talets islänningar att sagorna återgav sanningen om det förflutna. Heinrich Beck gör en värderande översikt över forskningen om Snorres Edda, och Hans Helmut Dörner skriver om Odins förvärv av runkunskapen enligt Sigdrífumål. Hela åtta uppsatser samlas kring ett gemensamt ämne, nämligen hjälten i fornnordisk litteratur. Vissa av uppsatserna är särskilt intressanta därför att de prövar moderna litteraturvetenskapliga teorier på texterna. Som Hans Schottman påpekar i sin inledning är ett av de mest slående resultaten av detta samlade studium hur dåligt den populära bilden av vikingen stämmer med texternas vittnesbörd.

I avdelningen lingvistik skriver John Ole Askedal om de nordiska språken i ett typologiskt perspektiv. Han kontrasterar tyskan, som har SOV-ordföljd och bevarat kasussystem, mot de skandinaviska språken, som har SVO, rudimentärt kasussystem och positionellt bestämda satsled. Isländskan och färöiskan framstår som atypiska

genom att de har bevarat så mycket morfologi fastän de i övrigt typologiskt ansluter sig till de skandinaviska språken. Dietmar Gohlisch skriver om äktenskapstermer i 1734 års svenska lag, Hartmut Mittelstädt om talspråkligt skämtsamt stil i isländskt tidningspråk, Stig Toftgaard Andersen om vilka betydelsesfärer danska idiom företrädesvis rör sig inom, Kurt Braunmüller om kontrastiv pragmatik och interkulturell kommunikation, Hans Hube om den internordiska språkförståelsen och Bjørn Kvifte om planerna på en kontrastiv norsk-tysk grammatik.

S. H.

Lars-Olof Delsing, The internal structure of noun phrases in the Scandinavian languages. A comparative study. VI + 244 s. Lund 1993 (Department of Scandinavian Languages, University of Lund). ISBN 91-628-0988-1. Trots att de nordiska språken syntaktiskt sett är mycket lika varandra finner vi en förbluffande mängd olikheter inom ramen för deras nominalfraser. Dessa olikheter är utgångspunkten för Lars-Olof Delsings intressanta avhandling, som både teoretiskt och empiriskt har högt värde. Förf. inleder med att presentera den syntaktiska variationsbredden inom de nordiska språkens nominalfraser och ger en översikt över den princip- och parameterbaserade syntakteori som utgör den teoretiska bakgrunden till hans studie. Han diskuterar därefter i ett teoretiskt intressant kapitel determinerarnas funktion och undersöker närmare den distributionella skillnaden mellan nominalfraser med och utan determinerare. De grundläggande antagandena om nominalfrasens struktur presenteras i ett separat kapitel; särskilt uppehåller sig förf. här vid beskrivningen av determinerare, adjektivattribut, komparationselement och kvantifierare.

Dubbla uttryck för bestämdhet är en särpräglad möjlighet i svenska och norska nominalfraser; Delsing ägnar ett av sina centrala kapitel åt en beskrivning av de skandinaviska språkens variation med avseende på bestämd och obestämd artikel. Ett annat centralt tema utgör de possessiva konstruktionerna, som också får ett eget kapitel, liksom nominalfraser med kvantifierande uttryck. Boken avslutas med ett utförligt index som gör det lätt att hitta behandlade konstruktions typer. Delsing har med sin avhandling fogat en viktig pusselbit till vår förståelse av nominalfrasens struktur i allmänhet, men framför allt är den ett viktigt avstamp för framtida detaljerade studier av de skandinaviska språkens nominalfraser.

C. P.

Niederdeutsch in Skandinavien. IV. Herausgegeben von Hubertus Menke und Kurt Erich Schöndorf. 224 s. Berlin 1993 (Erich Schmidt Verlag). (Beihefte zur Zeitschrift für deutsche Philologie. 7.) ISBN 3-503-03055-7. ISSN 0933-0798. Det fjärde nordiska symposiet om lågtyska i Skandinavien hölls den 22–25 augusti 1991 vid Niederdeutsche Abteilung des Germanistischen Seminars, Kiels universitet. De där hållna föredragen har nu givits ut. Ett av dem — av Jan von Bonsdorff — är väsentligen konsthistoriskt och belyser med hjälp av transaktionerna beträffande beställningen av ett lübeckskt Birgitta-altare till birgittinerklostret i Vadstena den hanseatiska konsthandeln. Övriga har delats upp i en språklig/språkhistorisk och en litterär/textfilologisk huvuddel. I den förra märks Kurt Braunmüllers bidrag om syntaktisk-typologiska skillnader mellan medellågtyska och äldre danska, Birgit Christensens om låg- och högtyska i den danske kungens tyska kansli 1540–1549 och Willy Diercks' om lågtyska strukturer i den danska och svenska versionen av den lågtyska berättelsen om broder Rausch, i den senare Martina Engels om Reineke-Fuchsberättelser i Skandinavien och Kurt Erich Schöndorfs om bruket av folkspråkliga texter i Skandinavians andliga ordnar i senmedeltiden.

Anmärkningsvärt nog finns inte ett enda svenskt bidrag i boken.

B. P.

Niederdeutsch und die skandinavischen Sprachen I. Herausgegeben von Kurt Braunmüller und Willy Diercks. 312 s. Heidelberg 1993 (Universitätsverlag C. Winter). (Sprachgeschichte. Herausgegeben von Hubertus Menke. Band 3.) ISBN 3-8253-0037-4. Denna samling uppsatser utgör det första resultatet av projektet *Das Mittelniederdeutsche und seine Rolle beim typologischen und lexikalischen Umbau der altskandinavischen Sprachen*, som leds av Kurt Braunmüller. I volymens inledande uppsats ger utgivarna en översikt över projektets teoretiska och metodiska grundvalar, de källor man använder (folkliga översättningar från 1400-, 1500- och 1600-talen till danska och svenska av medellågtyska texter), språkliga undersökningsobjekt och några resultat från de första två projektåren. I bokens övriga sju uppsatser presenterar forskare knutna till projektet olika specialstudier. Tre av uppsatserna ger olika typer av bakgrundsfakta: Michael Engelbrecht skriver om kontakten mellan Centraleuropa och Skandinavien mellan 800 och 1600, Gabriela Niepage undersöker utbredningen i Skandinavien av de berättelser som utgör projektets undersökningsobjekt

(*Bruder Rausch, Griseldis Kaufleute, Reineke Fuchs*), och Ludger Zeevaerts diskuterar hur användbara översatta texter är för förmedlingen av allmänna skriftspråksnormer. De fyra språkvetenskapliga uppsatserna presenterar alla olika aspekter på medellågtyskans inflytande på de skandinaviska språken. Kurt Braunmüller är representerad med två uppsatser: den första innehåller en allmän orientering över de fonologiska och morfologiska likheter mellan språken som möjliggjorde språklig kommunikation, den andra redovisar hans studie av strukturella syntaktiska likheter. Willy Diercks uppsats beskriver användningen av prefix och suffix i skandinaviska och medellågtyska, och Per Warter presenterar ett försök att med hjälp av dator simulera språkkontakten inom ordbildningsområdet. En andra projektrapport utlovas vid utgången av 1994. C. P.

Nordiska orter och ord. Festskrift till Bengt Pamp på 65-årsdagen den 3 november 1993. 247 s. Lund 1993 (Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund. 7.) ISBN 91-970485-5-0. ISSN 0348-6702. Fördelen med vetenskapsgrenar som namnforskning, etymologi och dialektologi är att det finns många problem som man kan göra en noggrann och avrundad genomgång av på två och en halv trycksidor. På så vis har man kunnat samla så mycket som 57 bidrag i en liten nätt volym som festskrift till Bengt Pamp.

Bortåt hälften av bidragen ägnas ortnamnsforskning, vilket betyder ett slags generalmönstring av hela Nordens ortnamnsforskare. Alla kan naturligtvis inte refereras här. Bertil Ejders inlägg om Gärds härads uppkomst och namn och Stefan Brinks om skandinaviska ortnamn i Australien kan få illustrera spännvidden.

Bland personnamnsbidragen behandlar ett par (av Sven Benson respektive Marianne Blomqvist) som sig bör utbredningen av namnet *Bengt* i Sverige och Finland. Ord vars etymologi diskuteras är t.ex. det danska adjektivet *blområdden* (Anne Duekilde) och svenskans *ria*, norskans *rie* (från finskans *riihi*, Tuula Eskeland). Dialektologiska bidrag behandlar bl.a. nordiska beteckningar på trollsländor (Lars-Erik Edlund) och bohuslänska namn på kaprifol (Birgitta Ernby). Några udda inslag handlar om t.ex. Sigtunabrynets runinskrift (Jan Paul Strid), prepositionen *i* vid tidpunktsangivelser (Lena Ekberg och Christer Platzack) eller Bengt Pamps tryckta skrifter (Göran Hallberg).

Boken är försedd med register över behandlade ortnamn, personnamn och övriga ord. S. H.

Språk i Norden/Sprog i Norden 1993. Årsskrift for Nordisk språksekretariat og språknemndene i Norden. Red. av Ståle Løland (hovedredaktør), Jørgen Schack, Eivor Sommardahl, Baldur Jónsson, Svein Nestor, Birgitta Lindgren. 173 s. U.o. 1993 (Novus forlag, Almqvist & Wiksell, Gyldendal). (Nordisk språksekretariats skrifter. 15.) ISBN 82-7099-208-9. ISSN 0108-8270. Några av uppsatserna i denna volym handlar om språkliga problem som uppkommer som en direkt följd av kontakterna mellan Norden och den europeiska unionen: de nordiska språkens officiella ställning (Pär Stenbäck), kraven på ordagrann översättning av EU-dokument författade i en annan rättstradition (Henrik Hagemann), inställningen till minoritetsspråk i EU och i Norden (Dag Finn Simonsen), behovet av en samnordisk termbank för EU-terminologin (Kjell Westerberg). Andra handlar om den ökande internationaliseringen i allmänhet: tendensen till domändeförlust till engelskan för de nordiska språkens del (Kjell Venås), försök med engelska som undervisningsspråk i svenska gymnasier (Gun Hägerfelth), den tilltagande benägenheten att välja endonyma former av utomnordiska ortnamn (Jørgen Schack, Eeva Maria Närhi). Två uppsatser handlar om svensk-finsk tvåspråkighet: eventuell försvagning av finlandssvenskars svenska kompetens när de länge lever i övervägande finsk språkmiljö (Marika Tandefelt) och motsatt: finska gymnasisters problem med finskan därför att de vuxit upp i Sverige och nyss återinvandrat därifrån (Irmeli Pääkkönen).

Boken utmanar också ANF genom att innehålla en rätt omfattande litteraturkrönika, med till dels samma titlar. S. H.

Twenty-eight papers presented to Hans Bekker-Nielsen on the occasion of his sixtieth birthday 28 April 1993. XIII + 457 s. Odense 1993 (Odense University Press). ISBN 87-7492-935-6. ISSN 0108-8416. Denna festskrift spänner över mycket men har som väntat sin tyngdpunkt på fornspråken, särskilt det fornvästnordiska. Så ederar och kommenterar Peter Foote ett textfragment i AM 235 fol., medan Stefán Karlsson skriver om ett par strofer i Lokasenna, Jonna Louis-Jensen om ett dunkelt men viktigt ställe i Laxdoela saga, Edith Marold om termerna *nýgerving* och *nykrat* i den isländska poetiken, Hermann

Pålsson om innebörden i ord som *mannfræði* och *dæmi*, Ernst Walter om ord med betydelsen 'välsigna' och 'välsignelse' i den tidiga över-sättningslitteraturen, Ole Widding om norvagismer i den särskilda Olavssagan, Preben Meulengracht Sørensen om humorn i Fóstbroeðra saga och Gerd Wolfgang Weber om träd i kenningar och metaforer för män.

Dessutom finner vi en uppsats av Michael Barnes om de skandinaviska runinskrifterna på de brittiska öarna, en av Hans Basbøll om det nordiska *i*-omljudet i en syllabisk teori och ett par ortnamnsuppsatser: Tore Nyberg om namn runt Kattegatt och Gillian Fellows-Jensen om brittiska namn av typen *Tingwall*. Nyare språkstoff behandlas av Leif Søndergaard (danska karnevalsspel från 1500-talet), Laurits Rendboe (en 1700-talstext på shetlandsnorn), Robin Allan (danska krickettermer), Johan Hendrik Poulsen (etymologin på det färöiska *gøtudansket*) och Ulrich Groenke (obligatorisk aspektmarkering i isländska och kölndialekt). Erik W. Hansen skriver om den romantiske dansk-tyske filosofen Heinrich Steffens som en föregångare till moderna strukturalister.

Övriga uppsatser behandlar antingen utomnordiskt språkstoff eller ligger helt eller övervägande inom andra discipliner än språkvetenskapen.

S. H.

Lars S. Vikør, *The Nordic languages. Their status and interrelations*. 245 s. Oslo 1993 (Novus forlag). (Nordic Language Secretariat. Publication no. 14.) ISBN 82-7099-203-8. För en publik som inte läser något nordiskt språk presenteras här språken i Norden, inte bara de nordgermanska utan också andra språk som är gamla nog i Norden för att räknas som inhemska: finska, de samiska språken, grönländska och de zigeniska språken *romani* och *romanes*. Efter ett inledande bakgrundskapitel ges i kap. 2 rätt kortfattade presentationer av språken ett och ett med förhållandevis stort utrymme för den historiska utvecklingen. Kap. 3 ägnas åt minoritetsspråkens ställning: som minoritetsspråk räknas då inte bara svenskan i Finland utan också t.ex. danskan på Färöarna och nynorskan i Norge. Kap. 4 handlar om det nordiska språksamarbetet och om den faktiska "semikommunikationen" framför allt mellan dem som har ett skandinaviskt språk. I kap. 5 avhandlas förhållandet till invandarspråken och till världsspråken, framför allt engelskan, samt den obetydliga roll som de nordiska språken spelar utanför Norden. Kap. 6 beskriver de

språkvårdande institutionerna och har närmast karaktär av uppslagsbok. Kap. 7 har som ämne det "lingvistiska klimatet" inom varje språkgemenskap. Med detta menas sådant som graden av språklig medvetenhet, graden av purism, kravet på standardisering gentemot toleransen för variation, ortografisk konservatism respektive reformvilja och stilsträvan i det officiella språket (t.ex. kamp mot kansli-språk). Det korta sista kapitlet tar upp de nordiska språkens framtids-utsikter.

Boken fyller ett länge känt behov av en aktuell presentation av de nordiska språken för en internationell publik och verkar väl ägnad för detta ändamål. För den som dagligdags arbetar med nordiska språk är den användbar på åtminstone två sätt. För det första samlar den inom två pärmar en massa handboks-kunskap som man kan vilja konsultera dels för att kontrollera enstaka sakuppgifter, dels för att snabbt aktualisera ett område som man kan få anledning att presentera i olika sammanhang. För det andra ger den nyttiga överblickar över de icke-germanska språken i Norden. Därutöver kan nog t.ex. den lite okonventionella sammanställningen av olika slags minoritetsspråk ge anledning till en och annan eftertanke.

S. H.

*

† *Ásgeir Blöndal Magnússon, Íslensk orðsifjabók. XLI + 1231 s. U.o. 1989 (Orðabók Háskólans)*. Så har då isländskan fått sin första etymologiska ordbok skriven på isländska. Ásgeir Blöndal Magnússon fick inte själv se sitt livsverk i tryck, men vid hans död 1987 var det i allt väsentligt färdigställt. Boken behandlar inte bara det fornspråkliga arvegodset utan också det nyare ordförrådet, inklusive lånord. Av de 25 000 uppslagsorden är väldigt många, uppskattningsvis hälften, belagda först i nyisländsk tid. Förf. erkänner större tacksamhetsskuld till Alf Torp, Nynorsk etymologisk ordbok, än till sina fornspråkligt inriktade föregångare Alexander Jóhannesson, F. Holtshausen och Jan de Vries.

Förf. hade ambitionen att rikta sig till den intresserade allmänheten, vilket har gett utslag såväl i en rätt elementär språkhistorisk inledning som i förhållandevis sammanhängande text i de enskilda ordboksartiklarna. Läsaren kan bli nedstämmd av att härledningarna anges som dunkla lika ofta som de är klara, men sådan är etymologin,

och försiktigheten vittnar om förf.:s kritiska sinne. Någon gång lämnas man med uppgifter om ett antal besläktade ord ur grannspråken men utan egentligt härledningsförsök.

Boken är givetvis rikt användbar vilket nordiskt — eller för den delen germanskt — språk man än arbetar med. S. H.

Bjarni Guðnason, Tülkun Heiðarvlgasögu. 284 s. Reykjavik 1993 (Bökmenntafræðistofnun Háskóla Íslands). (Studia Islandica. 50.) ISBN 9979-9011-3-6. ISSN 0258-381X. Den i denna avhandling analyserade *Heiðarvlgasaga* är bevarad endast i två handskrifter. Dess första del finns återgiven bara i ett ungt 1700-talsmanuskript som inte ens tycks vara en avskrift av en äldre förlaga utan har nedtecknats ur minnet; det anses trots detta i sin helhet vara pålitligt. Den andra delen har bevarats i en pergamenthandskrift som tidigare daterades till omkring 1250 men som numera anses härröra från c:a 1300. Sagan har allmänt antagits vara den äldsta av islänningasagorna, från omkring 1200. Bortsett från att pergamenthandskriften, som ovan har nämnts, tidigare daterades till omkring 1250 har man som ålderskriterier åberopat ålderdomliga ord och fraser samt det förhållandet att formen verkar konstlös och oberoende av sagateknikens senare utveckling. I en djärv men delvis grundligt motiverad omvärdering hävdar Bjarni Guðnason att de åberopade kriterierna delvis är felaktiga och delvis opålitliga. I sin egen argumentation bygger han bl.a. på relationen till *Laxdoela*; han anser att *Heiðarvlgasaga* delvis har skrivits i opposition mot *Laxdoelas* förhållande av hämnden. Samtidigt ser han givetvis sagan som ett fördömande av Sturlungatidens blodiga skeenden. B. P.

Else Ebel, Der Konkubinat nach altwestnordischen Quellen. Philologische Studien zur sogenannten "Friedelehe". 195 s. Berlin, New York 1993 (Walter de Gruyter). (Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. Herausgegeben von Heinrich Beck, Heiko Steuer, Dieter Timpe. Band 8.) ISBN 3-11-013925-1. I en rad arbeten från 1920-talet och framåt har tyska rättshistoriker med Herbert Meyer i spetsen ansett sig kunna utläsa förekomsten av en fornvästnordisk konkubinatinstitution (*fridulag*) i islänningasagorna. I den här monografien vill förf. påvisa att det knappast finns något stöd för förekomsten av en sådan institution i de isländska källorna. Förf.

undersöker frilloföreteelsen med en filologisk-litteraturvetenskaplig och filologisk-språkvetenskaplig metod: till skillnad mot tidigare forskare baserar hon sig inte enbart på de isländska släktsagorna, utan undersöker också Landnámabók, de norska kungasagorna, biskopssagorna, Sturlungasagan, relevanta lagtexter, edda- och skaldekväden, diplommaterial, runinskrifter och ett medeltida testamente upprättat av en lybsk bergenfarare. Resultatet av denna noggranna källgenomgång visar klart att den konkubinatinstitution som Meyer tyckte sig kunna utläsa aldrig har funnits. För Nordens del verkar det gå att påvisa en utveckling vid sidan om det legala äktenskapet från ett stadium med ofri bihustru över ett stadium där bihustrun (frillan) var fri, men av lägre härkomst, till ett stadium med prostituerade. C. P.

Einar Pálsson, The Sacred Triangle of Pagan Iceland. 176 s. Reykjavik 1993 (Mimir). ISBN 9979-3-0528-2. Förf. har tidigare publicerat ett tiotal verk på isländska om symboliken i den fornisländska mytologien och litteraturen. Han framträder nu inför en större publik med ett arbete på engelska om förmodad eller verklig talmystik i det isländska landskapet, såväl med avseende på bebyggelsers och artefakters läge som naturlokaliteters. Grundtanken är att Island bebyggdes och fick sina världsliga och religiösa institutioner organiserade med utgångspunkt i en djup förtrogenhet hos invandrarna med orientalska, fornegyptiska och klassiska esoteriska tankesätt. Några konkreta exempel: Freyr och Freyja är isländska motsvarigheter till Osiris och Isis, Kári i Njáls saga är en inkarnation av Fenix, och placeringen av Alltinget grundas på numerologiska beräkningar med utgångspunkt i läget för Bergþórshvoll. Einar Pálsson är förvisso väl inläst i både den fornisländska och den numerologisk-mystiska traditionen, och han har säkert rätt i att kolonisatorerna av Island hade kontakter med den kontinentala kulturen, men att de skulle vara så genomsyrade av ett esoteriskt tänkande att de inrättade hela sitt liv efter pythagoreansk talmystik, samtidigt som spåren av detta är så vaga att nästan ingen före författaren har kunnat iakttaga dem, fordrar större fantasi och inlevelseförmåga än anmälnaren här besitter. B. P.

The Icelandic Homily Book. Perg. 15 4° in the Royal Library, Stockholm. Edited by Andrea de Leeuw van Weenen. XVI + 216 + 408 s. Reykjavik 1993 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi). (Íslensk Handrit. Ice-

landic manuscripts. Series in quarto. Vol. III.) ISBN 9979-819-14-6. Den isländska homilieboken anses allmänt vara skriven omkring 1200, möjligen vid benediktinerklostret på Þingeyrar i norra Island. Det svenska Antiquitetskollegiet förvärvade manuskriptet 1682, och det har alltsedan dess förvarats på Kungliga biblioteket i Stockholm. Här utges manuskriptet, skrivet på 102 kalvskinssidor, för första gången i tvåfärgs facsimile, tillsammans med en diplomatisk transkription. Utgåvan föregås av en utförlig inledning som huvudsakligen bygger på utgivarens holländska doktorsavhandling från 1977. Förutom en teknisk introduktion till själva transkriptionen ger inledningen en översikt över homiliebokens historia och innehåll, en beskrivning av handskriften, en kortare syntaktisk kommentar och noggranna genomgångar av handskriftens ortografi och morfologi. C. P.

Preben Meulengracht Sørensen, Fortælling og ære. Studier i islændingsagaerne. 390 s. Aarhus 1993 (Aarhus universitetsforlag). ISBN 87-7288-110-0. Frågan om huruvida de isländska sagorna ska ses som historieskrivning eller skönlitteratur belyses ingående i denna danska doktorsavhandling, där förf. med utgångspunkt i litteraturvetenskap, historia och socialantropologi ger en djupgående och ajoudförd introduktion till sagaforskningen. Förf. diskuterar bl.a. de isländska sagornas status som historiska dokument och fastslår att de måste ses som berättelser, vanligen imiterande den muntliga traditionens form, som handlar om en för berättaren gången tid. Ett centralt tema i den värld som sagorna skildrar är *æran*, d.v.s. den etik som hävdar individens okränkbarhet i ett samhälle utan centralmakt — ett samhälle där den enskilde står ensam och där den som inte ständigt hävdar sin ära riskerar att mista den. Boken innehåller också en diskussion av sagaläsningens metoder och en överblick över hur det samhälle var organiserat som sagorna skildrar. C. P.

Snorri Sturluson. Kolloquium anlässlich der 750. Wiederkehr seines Todestages, hrsg. von Alois Wolf. 293 s. Tübingen 1993 (Gunter Narr Verlag). (ScriptOralia. 51.) ISBN 3-8233-4266-5. ISSN 0940-0303. 750-årsminnet av Snorres dödsdag firades med ett kollokvium i Freiburg, och de elva föredragen har samlats i denna volym. Störst uppmärksamhet ägnas Snorres historiska verk, särskilt Heimskringla. Oskar Bandle söker vaska fram det litterärt originella i detta verk och

anser sig finna mycket. Theodore M. Andersson menar däremot att Snorre tar över en redan färdig tradition som utbildats i Eyjafjörðr, troligen i Munkaþverá. Bjarne Fidjestøl och Diana Whaley studerar skaldeversernas funktion i Heimskringla, Whaley dessutom skaldernas funktion som krigare och kungliga rådgivare. Gerd Wolfgang Weber hävdar att Snorre i prologen till den särskilda Olavssagan visar en avancerad källkritisk hållning till skaldedikterna. Heinz Klingenberg systematiserar Heimskringlas härskarporträtt: vilka härskare är storsvuxna och vilka är vackra? Klaus von See och Alois Wolf driver på olika vägar likartade teser om hur Snorre skiljer sig från den vanlige medeltida historikern genom sitt specifikt nordiska perspektiv och sin likgiltighet för den kristet moraliserande typologin.

För Snorra-Eddans del visar både Gerd Wolfgang Weber och Heinrich Beck hur Snorre som kristen kan tillåta sig en positiv skildring av hedendomen med hjälp av gängse läror om euhemerism (de hedniska gudarna som förgudade människor) och naturlig teologi (hedniska läror som förebud om kristendomen). Anthony Faulkes driver mycket elegant tesen att Snorre inte kunde latin och att mycket av den för en modern läsare tilltalande retoriska stilen i Skáldskaparmál beror på bristande kontakt med den lärda traditionen. Jämfört med Faulkes tror Stephen Tranter, som skriver om Håttatal, på starkare influenser från europeisk skriftkultur. S. H.

Two tales of Icelanders. Ögmundar þáttur dytts og Gunnars helmings. Ólkofra þáttur. Edited by Ian Wyatt and Jessie Cook. XLIV + 84 s. Durham 1993 (Durham Medieval Texts). (Durham Medieval Texts. 10.) ISBN 0-9520078-1-9. ISSN 0955-0666. Två isländska tåtar ges här ut i normaliserad form. Ólkofra þáttur har fått vanlig normalisering, medan Ögmundar þáttur har normaliserats efter vad som anses vara 1300-talsisländska. Det sistnämnda hänger samman med att den version av tåten som valts till underlag för utgåvan är den som ingår i Flateyjarbók. Utgivaren (Ian Wyatt) anser inte att denna version är den som ligger närmast originalet, men den har inte tidigare givits ut separat och den avviker på ett intressant sätt stilistiskt från den mest kända versionen i AM 61 fol.

Förutom de båda texterna innehåller boken utförliga inledningar, en ordlista med engelska översättningar samt ett antal fotnoter med viss variantapparat och diskussion av sakligt dunkla ställen men framför allt upplysningar om realia och om gestalternas förekomst i andra

sagor. Inledningen till Ögmundar þáttr kämpar mest med den gamla frågan huruvida tåten har någon historisk kärna och/eller kan ge autentiska besked om hednisk kult; men också stilskillnaden mellan de olika bevarade versionerna behandlas. Inledningen till Ölkofra þáttr utgår på ett befriande sätt från att denna tåt är en fri litterär skapelse och diskuterar såväl dess exakta genretillhörighet som dess relation till andra sagor. Tåten dateras till tredje fjärdedelen av 1200-talet.

S. H.

*

"At føle paa Nationens Puls". Åtte artiklar om Aasmund O. Vinje. Red.: Eli Glomnes, Øyvind T. Gulliksen, Olav Solberg. 136 s. Oslo 1992 (Novus forlag). ISBN 82-7099-196-1. Aasmund Vinje är en central gestalt i norsk 1800-talskultur, inte minst som en av de första betydande författarna på och förkämparna för landsmålet. Ingen av artiklarna i föreliggande antologi gör dock hans språk eller språkform till huvudsak. Men Thore Roksvold, som skriver om Vinje som journalist och visar i hur mycket han är före sin tid, uppmärksammar honom också som stilförnyare och pekar på sambandet mellan stil och språkform. Leif Mæhle hävdar bestämt att det är landsmålet som förlöser Vinje som lyriker, fast utan att gå i närkamp med det språkliga. Øyvind T. Gulliksen, som skriver om Vinjes religionskritik, ägnar en lång fotnot åt hans sätt att beskriva språkbytet i religiösa termer och åt hans sorg över insikten att det skulle ta lång tid att övertyga folket om att landsmålet dög som religiöst språk. Arild Linneberg visar hur oförstående den samtida kritiken var för skönlitteratur på landsmål.

Boken innehåller också artiklar om Vinjebilden i litteraturhistorien, om Vinjes resa till Storbritannien och bok därom, om hans syn på USA och om hans natursyn.

S. H.

Inger Indrebø Eidissen, Gustav Indrebø [,] ei livsskildring. 255 s. Bergen 1993 (Norsk bokreidingslag). ISBN 82-90186-91-6. Gustav Indrebø (1889–1942) var docent i Oslo 1921–1930 och professor i Bergen 1930–1942. Både som forskare, fr.a. namnforskare, och som språkpolitiker på nynorsksidan intog han en central position i Norge. I samband

med 100-årsdagen av hans födelse fick hans dotter i uppdrag att skriva hans biografi. Resultatet föreligger nu. Dotterns tillgång till Indrebøs personliga papper — dagbok, manus, brev etc. — och hennes egna minnesbilder gör att man verkligen kommer fadern in på livet. Hans barn- och ungdomsår skildras ingående, likaså hans yrkesliv och karriär. Insatserna som forskare behandlas flyktigt, medan kampen för nynorskan ägnas stort utrymme. Den avslutande bibliografien är utarbetad av Jarle Bondevik och Oddvar Nes och trycktes ursprungligen i *På norsk grunn* (1989).

B. P.

Jostein Krokvik, Ny Hungrvekja og Jan Prahl. 168 s. Bergen 1993 (Norsk Bokreidingslag). ISBN 82-90186-89-4. Jan Prahl (1833–1921) var född och växte upp i Bergen men tillbringade efter att ha utbildats till läkare en stor del av sitt liv i Nederländerna. Han var livligt intresserad av sin samtids norska språkpolitiska frågor och satt 1879–1882 i styrelsen för den 1868 stiftade målsträvarföreningen Vestmannalaget i Bergen. År 1858 skrev han *Ny Hungrvekja*, om norsketens och det norska språkets historia från den norröna tiden och fram till det år då boken skrevs. Språket är märkligare än innehållet och anknyter nära till fornnorskan. Att författaren inte riktar sig till en bredare läsekrets framgår av översättningarna av en del av de mest svårbegripliga orden; de är avfattade på tyska. Den lilla boken blev föremål för en hel del intresse och föranledde bl.a. en utförlig och i grunden positiv anmälan skriven av Ivar Aasen. Det är desto mer sympatiskt som Prahls bok åtminstone implicit kan ses som en polemik mot Aasens metod att lägga folkmålen och inte det norska fornspråket som grund för det nya norska språket.

Prahls språkexperiment blev en återvändsgränd men kunde under andra förhållanden mycket väl ha blivit utgångspunkten för en ny norsk språkform. Krokviks bok, som dock inte har några egna språkliga analyser, är av intresse inte bara av den anledningen utan också därför att han genom utförliga citat och egna forskningar kan ge en god bild av norska målsträvanden fr. a. i Bergen under andra hälften av 1800-talet.

B. P.

Regesta Norvegica VI 1351–1369. Utgitt av Halvor Kjellberg. 575 s. Oslo 1993 (Riksarkivet). ISBN 82-7061-269-3. ISBN 82-7061-270-7. Huvuddelen av denna sjätte del av *Regesta Norvegica* upptas av de 1423

regesten. Därtill kommer en lista över arkiv, bibliotek, litteratur och förkortningar, en lista över omdateringar av brev tryckta i *Diplomatarium Norvegicum* och andra källutgåvor, samt ett namnregister och ett sakregister. C. P.

*

Mogens Herman Hansen, Hvad er en politiker og hvem er politikere? Et essay om politikerbegrebet i dagens Danmark. 69 s. Copenhagen 1992. (Commissioner: Munksgaard). (Historisk-filosofiske Meddelelser. 65. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab.) ISBN 87-7304-237-4. ISSN 0106-0481. Denna lilla bok ägnas åt betydelsen hos det danska ordet *politiker*. Förf. har dels genomfört en enkät med danska riksdagsmän, dels en språkbruksundersökning. På frågan vad en *politiker* är gav ungefär hälften av riksdagsmännen en bredare definition som kan sammanfattas som 'en som deltar aktivt i politik' och de andra en snävare definition sammanfattad som 'en folkvald beslutsfattare', gärna med tillägg att politikern arbetar professionellt och på partimässig grund. Språkbruksundersökningen ger inget stöd för den bredare definitionen: i nutida danska används *politiker* främst om folkvalda, fast också om sådana på lägre nivåer som inte har politiken som heltidsgärning. *Politiker* används också i en karakteriserande betydelse 'en som är skicklig i att agitera och förhandla'. Påfallande är hur mycket vanligare ordet har blivit i danskan under de senaste 30-40 åren, som en värderingsfri och lite oprecis beteckning på beslutsfattare. I samband med denna frekvensökning har det nedsättande bruket av ordet blivit relativt sett ovanligare.

Boken innehåller också en lärd exposé över ordets användning och betydelseförändring genom tiderna, från klassisk grekiska över medeltidslatin till de moderna språken. Bl.a. noteras att *politician* i synnerhet i amerikansk engelska normalt har nedsättande innebörd. S. H.

*

Erik Andersson, Grammatik från grunden. En koncentrerad svensk satslära. 192 s. Uppsala 1993 (Hallgren & Fallgren). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 24.) ISBN 91-7382-700-2. Författaren till denna lättillgängliga men samtidigt detaljerade introduktion i svensk

grammatik är medarbetare i den grupp som håller på att utarbeta Svenska Akademiens grammatik; förf. understryker därför i förordet att hans grammatik i flera avseenden skiljer sig från akademi-grammatiken, både vad avser termer och synen på de grammatiska fenomenen.

I ett inledande kapitel försöker förf. besvara frågan varför man ska läsa grammatik. Därpå följer en inledning till grammatiken som bl.a. tar upp grammatikens komponenter, ordbildning, ordklasser och satsdelar. I särskilda kapitel behandlas så ordklasserna, ordfogningar och ledtyper, satsdelarna, vissa syntaktiska företeelser, satstyper och ordföljd, och faktorer som tempus, modus, aktionsart, diates, kausativitet m.m. I avslutningskapitlet diskuterar förf. satsanalys och satsalstring. Boken är försedd med ett trettioital övningsuppgifter med facit, litteraturanvisningar och ett termregister. Den ger vid en ytlig genomläsning ett tilltalande intryck, men om dess användbarhet som kursbok på den akademiska grundutbildningen kan man knappast uttala sig innan den prövats i verkligheten. C. P.

Roger Andersson, Postillor och predikan. En medeltida texttradition i filologisk och funktionell belysning. 271 s. Stockholm 1993 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Scripta minora 1.) ISBN 91-88568-008. ISSN 1103-7989. Den medeltida svenska postillalitteraturen rymmer cirka 400 predikningar på svenska och danska (antalet bevarade latinska predikningar är omkring 20 gånger större). Med avseende på parallelltexter kan de svenska medeltidspostillorna indelas i två grupper med invecklade släktskapsförhållanden. En filologisk beskrivning av materialet med tonvikt på gruppering av handskrifterna efter likheter och gemensamma fel är utgångspunkten för Anderssons avhandling; resultatet av denna beskrivning leder till en hypotes om två skilda originalverk, här benämnda α -postillan och β -postillan. Variationen i språkligt och strukturellt avseende mellan handskrifterna som hör till β -traditionen är föremål för utredning i avhandlingens andra kapitel — förf. söker här visa hur textförändringar har samband med populariseringen av både innehåll och form. Det tredje kapitlet ägnas frågan om källor och handskrifternas proveniens; i stora drag bekräftar författaren tidigare antaganden om att β -arketyperna tillkommit i Vadstena kloster. I det fjärde kapitlet, slutligen, försöker förf. besvara frågan om tillkomstavsikt och användning, dels för arketyperna, dels för de bevarade handskrifterna.

Roger Anderssons avhandling är intressant och välskriven, och inte minst resonemangen kring texternas variation i termer av en dynamisk skriftlig tradering som leder till likheter mellan skriftlighet och muntlighet, ger nya och spännande inblickar i den medeltida text-traditionen.

C. P.

Jan Axelson, Mellansvenska runristare. Förteckning över signerade och attribuerade inskrifter. 130 s. Uppsala 1993 (Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet). (Runrön. 5.) ISBN 91-506-0971-8. ISSN 1100-1690. Det är alltid glädjande när man i forskningsprojekt bereder plats för utarbetande av referensverk som underlättar arbetet för alla forskare inom området. Inom projektet De vikingatida runinskrifternas kronologi har denna förteckning upprättats. Den täcker landskapen Södermanland, Uppland, Västmanland och Gästrikland och är sorterad alfabetiskt efter ristare, med ett avslutande register där inskrifterna kommer i landskaps- och nummerordning. Förteckningen tar upp både signerade inskrifter och sådana som av någon forskare attribuerats till någon känd ristare. De sistnämnda är mycket fler än de signerade och i förteckningen försedda med kommentar om vem eller vilka som står för attributionen och huruvida den gjorts med tvekan. Det framgår tydligt vid en genombläddring att en äldre generation runforskare, t.ex. Erik Brate, var mycket generös med att attribuera osignerade inskrifter till kända namn.

S. H.

Ann Cederberg, Stil och strategi i riksdagsretoriken. En undersökning av debattspråkets utveckling i den svenska tvåkammarriksdagen (1867–1970). 174 s. Uppsala 1993 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 33.) ISBN 91-506-1017-1. ISSN 0083-4661. I denna avhandling undersöks hundra års riksdagsspråk — via tre nedslag 1876–77, 1922–23 och 1968–69 — vad gäller vissa formella stilkriterier såsom valet mellan *ej*, *icke*, *inte* och utsatt eller utelämnat *ha* i bisatser, ledamöternas tilltal och omtal av sina åhörare, talens retoriska struktur samt vissa retoriska figurer såsom frågor, utrop, bildspråk och allusioner. Huvudintrycket av den sistnämnda undersökningen är en utpräglad konstans i riksdagsledamöternas bruk av retoriska figurer, ett nog så intressant resultat. Att förf. redovisar ett subjektivt intryck av att bildspråket blivit tråkigare med tiden får

tillmätas mindre vikt, liksom hennes uppfattning att riksdagsspråket på det hela taget skulle vara oretoriskt — här finns inget jämförelse-material att ställa hennes frekvenssiffror emot. Inte minst hennes dokumentation av den rikliga förekomsten av *exempla* pekar i annan riktning.

Intressant är det också att ta del av vissa specifika förändringar i riksdagens formspråk: bl.a. har det ritualiserade bruket av tilltalet *herr talman* uppstått först någon gång mellan 1920-talet och 1960-talet. Förändringarna i stilens formalitetsgrad dokumenterar måhända — särskilt i de fall de avviker från den allmänna stilutvecklingen — i första hand en skiftande praxis bland riksdagens steno-grafer och korrekturläsare.

S. H.

Birgit Eaker, Adjektivet grann i svenska dialekter. En semantisk och dialektgeografisk undersökning. 270 s. Uppsala 1993 (Dialekt- och folkminnesarkivet). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A: 21.) ISBN 91-85540-60-9. ISSN 0348-4475. En mycket omsorgsfull excerpering i arkiv, fr.a. OSD, och av riksspråkliga och dialektala ordböcker kännetecknar denna undersökning. Det är betecknande för svensk dialektologi att det insamlade materialet ändå visar markanta snedfördelningar: vissa landskap har ett överflöd av belägg, andra bara något fåtal sådana. I den innehållsrika avhandlingen disponeras materialet naturligt efter huvudbetydelse hos ordet *grann*: 'fin, tunn', 'noga, noggrann', 'fin, vacker, skön, god'. I speciella avsnitt behandlas dels adjektivkombinationer och lexikaliserade fraser, dels synonymer, antonymer och homonymer. Diskussionen förs med god teoretisk skärpa, och de elva utbredningskartorna är nästan undantagslöst väl genomtänkta och illustrativa. Språkproven återges med s.k. grov beteckning. En kontroll mot det skånska materialet visar genomgående en god akribi. Att det kunnande om materialet som finns på de regionala arkiven naturligt nog inte alltid kan påträffas på OSD visas dock av att förf. har två vokalteckenkombinationer, *ao* och *au*, för en enda diftong som i de skånska uppteckningarna har fått två olika beteckningar.

Ett register över de vanligaste semantiska huvudorden hade förmodligen ytterligare ökat avhandlingens användbarhet.

B. P.

Gust: Ericsson, Folklivet i Åkers och Rekarne härader. 4. Talesätt och gåtor. Utgiven av Magdalena Hellquist. XXXVIII + 4 opag. + 248 s. Uppsala 1993 (Dialekt- och folkminnesarkivet). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B: 18⁴.) ISBN 91-85540-63-3. I ULMA:s utgåva av metallarbetaren Gustaf Ericssons notiser om folklivet i Åkers och Rekarne härader kommer nu turen till hans upppteckningar av talesätt och gåtor. De har tillkommit under 1860–1880-talen, tillhörde äldst Södermanlands Fornminnesförening och gavs ut första gången 1877–1884 av lektor Henrik Aminson i en edition som inte motsvarar moderna anspråk. Hellquists utgåva följer troget Ericssons text, som delar upp materialet i sex kapitel: ordspråk, ordstäv, ordspråksliknande talesätt, befallande uttryck, ordlekar och gåtor — gåtsamlingen är f.ö. en av de största på svenska.

Utgivarens kunniga inledning förhöjer ytterligare värdet av den förmåliga utgåvan som är av stort intresse språkligt, kulturhistoriskt och litteraturvetenskapligt.

B. P.

Cecilia Falk, Non-referential subjects in the history of Swedish. VII + 350 s. Lund 1993 (Department of Scandinavian Languages, University of Lund). ISBN 91-628-0850-8. Diakrona syntaxstudier av de nordiska språken är sällsynta, även om arbeten med sådant innehåll har börjat dyka upp inom ramen för modern jämförande syntaxforskning. I denna gedigna och läsvärda avhandling kartlägger Cecilia Falk framväxandet av subjektstvånget i svenskan under nysvensk tid. Efter en inledande översikt över den princip- och parameterbaserade syntasteori som utgör den teoretiska bakgrunden till Falks studie följer en presentation av hur denna teori kan användas för att studera syntaxens historia. Av särskild vikt framstår här avsnittet om det diakrona perspektivet, där förf. frågar sig hur språkförändring är möjlig; detta i bästa mening originella avsnitt är av stort intresse för alla som bedriver diakrona studier, oberoende av teoretisk preferens.

Avhandlingens huvuddel behandlar ett antal specifika syntaktiska förändringar som äger rum i svenskan huvudsakligen under perioden 1500–1700: det rör framväxten av ett obligatoriskt utsatt subjekt, olika slags formella subjekt, en ändring av bisatsordföljden och förlusten av kilkonstruktionen. Denna del av undersökningen är baserad på noggranna excerperingar i drygt trettio olika arbeten fördelade jämnt över undersökningsperioden; särskilt bör här framhållas författarens metodiskt mönstergilla analyser av vilka belägg som otve-

tydigt visar på förekomsten av en viss konstruktionstyp. Falks avhandling är ett banbrytande arbete, inte minst metodiskt, och resultaten lär stå sig långt efter det att de teorier på vilka hon baserar sina analyser har blivit föråldrade.

C. P.

Kari Fraurud, Processing noun phrases in natural discourse. 221 s. (utan löpande pagina). Stockholm 1992 (Department of Linguistics, Stockholm University). ISBN 91-7153-058-4. Denna avhandling, som lades fram i ämnet allmän språkvetenskap vid Stockholms universitet hösten 1992, är en sammanläggning av sju uppsatser som publicerats under åren 1986–92. De handlar om nominalfrasers referens i svenska texter, mest hämtade från sakprosa.

Två av uppsatserna handlar om pronominella nominalfraser. Här visas bl.a. animathetens betydelse: bara animata pronomen verkar kunna ha sina korrelat på långt avstånd, och plurala pronomen kan knappast syfta på två skilda korrelat där ett är animat och det andra icke.

Fyra uppsatser handlar om ordinära fulla nominalfraser, mest om definitiva men också om indefinita. Tvärt emot traditionell uppfattning demonstreras att de flesta definitiva nominalfrasers referenter inte är tidigare nämnda i texten och att de flesta indefinita nominalfrasers referenter inte blir nämnda fler gånger i texten. Förf. diskuterar hur en läsare bär sig åt för att snabbt avgöra om en definit nominalfras har ett tidigare korrelat eller inte och föreslår att huvudordets betydelse är väsentlig. Ett relationellt substantiv som *modern* antas företrädesvis introducera en ny referent som kopplas till en redan aktuell referent, medan ett icke relationellt substantiv som *kvinnan* antas beteckna en redan introducerad referent.

Den sista uppsatsen handlar om anaforiska pronomen med korrelat som inte utgörs av nominalfraser, som i *Barn i båt måste ha flytväst. Det(ta) börjar gå in i medvetandet*. Sådana pronomen refererar till händelser, propositioner eller fakta. Ett av uppsatsens resultat är att gränsen mellan vad som är en diskursreferent och vad som inte är det inte tycks vara skarp.

S. H.

Cecilia Hedlund, On participles. 194 s. Stockholm 1992 (Department of Linguistics, Stockholm University). ISBN 91-7153-028-2. Denna avhandling lades fram i ämnet allmän språkvetenskap vid Stockholms

universitet våren 1992. Den arbetar inom GB-grammatikens ram och behandlar väsentligen svenska particip. Störst empiriskt värde har beskrivningen av *få*-konstruktionen, t.ex. *få cykeln lagad*. Förf. visar bl.a. att denna konstruktion semantiskt sönderfaller i två: en där subjektet är agentiellt, t.ex. *Kalle fick Pelle sparkad från jobbet*, och en där subjektet är icke-agentiellt och har nytta eller skada av aktionen, t.ex. *Vi fick varorna hemkörda, Kalle fick byxorna sönderrivna*. Hon har också observerat betydande — förmodligen regionala — skillnader mellan olika svenskers möjligheter att konstruera *få* med inkongruent perfektparticip (*Vi fick hemkört varorna*) eller med vad som rimligen är supinum (*Vi fick kört hem varorna*).

I bokens övriga kapitel behandlas den perifrastiska passiven, particip som adjektiv, passiv-s, supinum och presensparticipet. Goda iakttagelser blandas där med analyser som är grundade på för sprött empiriskt material och knappast tål konfrontation med ytterligare empiri.

S. H.

Birgitta Hene, Utlandsadopterade barns och svenska barns ordförståelse. En jämförelse mellan barn i åldern 10–12 år. 226 s. Göteborg 1993 (SPRINS-gruppen, Göteborgs universitet). ISBN 91-7153-088-6. I den undersökning som redovisas här har utlandsadopterade barn testats i sin förståelse av ord som betecknar byggnader, förflyttnings- och perceptionsverb, adjektiv som anger dimension, verb av typen *skära, klippa*, rumsprepositioner, tidssubjunktioner och vissa andra ord ur läroböcker. Också deras muntliga och skriftliga berättande har studerats, mest med rätt grova kvantitativa mått. De adopterade barnen visar i genomsnitt sämre ordförståelse än jämnåriga svenskfödda barn, även om de flesta ord som är lätta för den ena gruppen är lätta också för den andra och åtskilliga adopterade ligger på samma nivå som de svenskfödda. Förf. tolkar resultaten som uttryck för språkförseningar snarare än språkbrister och språksvårigheter. För denna tolkning talar både att en adopterad 12-åringar profil liknar en svenskfödd 10-åring och att de största skillnaderna finns bland ord som barnen torde lära sig genom läsning: inte bara läroboksord som *innebära, påverka* utan också ord ur fiktionstexter som *ruckel, skjul*.

Lika intressanta som skillnaderna mellan grupperna är emellertid — också enligt förf.:s uppfattning — de olika förklaringsstrategier som barnen använder sig av (*snevla*: "drar ögonen åt sidan", "tittar på nån i smyg"). Förf. ägnar dessa strategier betydande uppmärksamhet

inte bara av metodiska skäl, i sin strävan att undvika över- respektive underskattning av barnets förståelse av ett visst ord, utan också, som det vill synas, utifrån ett primärt intresse för barns semantiska organisering av ordförrådet. Här finns gott om uppslag till vidare forskning.

S. H.

Helge Hillbom. Ordlista. Härjedalska. Cirka 3650 ord och uttryck med svensk översättning. 91 s. Umeå 1993. Journalisten Helge Hillbom är bördig från Vemdalen och har med utgångspunkt i folkspråket där under några år samlat härjedalska ord och uttryck. I den lilla ordlista som samlandet nu har resulterat i framträder han utan högre vetenskapliga ambitioner. Liksom i Nyströms nedan nämnda ordbok över lulemålet används tyvärr uttalsformerna som uppslagsord, och det är lätt att finna inkonsekvenser i uppgifterna om ordens böjning och betydelse(r). Detta hindrar dock inte att listan kan vara till glädje för många dialektintresserade härjedalingar.

B. P.

Sven Hof, Den västgötska dialekten till någon belysning av det forna och nuvarande svenska språket genom en filologisk avhandling och en förteckning över västgötska ord förklarad. Översatt från latin av Sven Blomgren. 210 s. Skara 1993 (Föreningen för västgötalitteratur). ISBN 91-86558-17-X. Dialectus Vestrogothica trycktes första gången i Stockholm 1772. En senare auktoritet som Adolf Noreen har intygat att Hof såväl här som i andra arbeten var före sin tid "både i fråga om utförlighet och vetenskaplig hållning". Sven Blomgren har nu åstadkommit en förtjänstfull översättning av detta lärdomshistoriskt viktiga arbete. Boken är redan i inledningen mycket informativ. Sven Hofs utredningar om vad man på den tiden, långt före junggrammatikens genombrott, visste eller trodde sig veta om språk, dialekter och språksläktskap kastar en intressant belysning över 1770-talets språkvetenskap. Viktigare är kanske att han i klara paradigm visar skillnaderna mellan västgötskans och "uppländskans" dåtida morfologiska system, och, möjligen ännu mer väsentligt, att han mer eller mindre medvetet också ger en konkret bild av det talade riksspråk som i det slutande 1700-talet håller på att växa fram i Sverige. — Hofs bok ger alltså väsentlig information om en central del av nysvenskans historia. Man har all anledning att vara tacksam för att den nu finns lätt tillgänglig på svenska.

B. P.

Roger Källström, *Kongruens i svenskan*. VII + 300 s. Göteborg 1993 (Distribution: Acta Universitatis Gothoburgensis). (Nordistica Gothoburgensia 16.) ISBN 91-7346-264-0. ISSN 0078-1134. Detta är den tryckta versionen av Källströms läsvärda och intressanta doktorsavhandling, som anmäldes i Litteraturkrönikan 1990 (ANF 106 (1991): 202 f.). Innehållet i denna utgåva är i allt väsentligt identiskt med avhandlingen: inför den slutliga versionen har förf. huvudsakligen rättat skrivfel, ändrat några formuleringar och aktualiserat litteraturreferenserna. C. P.

Eva Kärrlander, *Skrabbig och skrallig, karsk och katig. En semantisk studie av svenska dialektala adjektiv avseende hälsotillstånd*. 201 s. Uppsala 1993 (Dialekt- och folkminnesarkivet). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A: 20.) ISBN 91-85540-59-5. ISSN 0348-4475. Syftet med denna avhandling är att karakterisera och strukturera svenskans dialektala ordförråd för hälsotillstånd. För att nå detta syfte inventerar förf. de i svenska dialekter förekommande adjektiven med betydelser som 'klen', 'blek', 'svag', 'matt', 'krasslig', 'sjuk', 'dödssjuk' o.dyl., samt som jämförelse adjektiv för 'frisk', 'kry', 'pigg' o.dyl. Materialet utgörs av frågelistsvar från perioden 1937-92, kompletterat med material från olika dialektsamlingar och ordböcker. Efter en kortare diskussion av frågan om hur sjukdoms- och hälsobegreppen ska definieras presenterar förf. sitt material uppdelat i olika avsnitt allt efter graden av sjuklighet. För varje ord ges uppgifter om geografisk spridning, betydelse, språkprov och kommentar med etymologiska uppgifter. Förf.'s material omfattar drygt 350 adjektiv och fördelar sig med 41 adjektiv för 'späd, vek, liten till växten, mager, blek' o.dyl., 248 för 'svag, matt, trött, krasslig, sjuk' o.dyl., 8 för 'svårt sjuk', 8 för 'dödssjuk', 46 för 'frisk, kry, pigg' och 4 för 'mycket frisk'.

Avhandlingens viktigaste del är otvivelaktigt den noggranna presentationen av materialet. Av betydligt mindre intresse är författarens kommentarer rörande ordrikedom och ordfattigdom, ljudstrukturella iakttagelser och korta jämförelse mellan adjektiven för 'sjuk' och adjektiven för 'frisk'. Med tanke på att förf. konstaterar att hon haft svårt att finna förebilder för sin studie är det märkligt att hon inte tar upp Gunilla Byrmans avhandling om graviditetstermer, som ju liksom den här föreliggande studien behandlar ett ordförråd för ett område med typisk tabu-karaktär. C. P.

Christer Laurén, Fackspråk. Form, innehåll, funktion. 186 s. Lund 1993 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-34371-X. Den empiriska delen av projektet Svenskt fackspråk, som har pågått i c:a tio år vid Vasa universitet, presenterades 1992 av Marianne Nordman (*Svenskt fackspråk*, anmäld av S. H. i ANF 1993 (108): 214). Här breddas och fördjupas perspektiven. Inledningsvis diskuteras hur termen *fackspråk* skall definieras, och i en mycket omfattande framställning presenteras forskning i fackspråk. Arbiträrt och icke-arbiträrt i fackspråk får ett eget kapitel, varefter projektet Svenskt fackspråk presenteras. Fackspråkens termer diskuteras därefter, och de olika semantiska rollerna i vetenskapliga artiklar, handböcker och läroböcker analyseras. Efter ett avsnitt om temaspridning följer en slutdiskussion med redovisning av projektets viktigaste resultat.

Även om anmärkningen är marginell kan det förtjäna nämnas att dialektologien i det lärdomshistoriska avsnittet får en väl snäv behandling. I ett sammanfattande schema s. 38 hävdas sålunda att den inte har några lingvistiska mål. De många fonemanalyser som har företagits av nordiska dialektologer kan dock knappast karakteriseras som något annat än renodlad lingvistik. B. P.

Birger Liljestrand, Språk i text. Handbok i stilistik. 183 s. Lund 1993 (Studentlitteratur). ISBN 91-44-37031-8. Denna akademiska lärobok i stilistik har tre huvudsyften: förf. vill ge en föreställning om stilistiken som forskningsområde, han vill presentera viktiga stilelement och deras användning i några centrala texttyper, och han vill ge vägledning åt den som vill studera språket i en viss text. De inledande kapitlen behandlar följdriktigt text och textanalys, samt aspekter på att skriva och läsa en text. Därpå följer avsnitt om språkliga stilelement och stilfigurer. Förf. vidgar sedan perspektivet till textplanet, och diskuterar textbindning och textsammanhang samt språk- och textmönster. Boken avslutas med en sammanfattande beskrivning av hur textanalys går till, några litteraturtips, en text av Jan Fridegård och ett sakregister. C. P.

Gunvor Nilsson, Aktig-ord förr och nu. En historisk-semantisk studie av aktig-avledningarna i svenskan. 140 s. Uppsala 1993 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 31.) ISBN 91-506-0991-2. ISSN 0083-4661. Suffixet *-aktig*, som inlånades i svenskan från

tyskan under 1400-talet, är produktivt i modern svenska för att bilda adjektiv av substantiv, adjektiv och verb. Syftet med den här anmälda avhandlingen är att ge en översikt över hur ord avledda med *-aktig* används i svenska språket, hur suffixet etablerade sig i svenskan och vilken funktion och betydelse det har haft under olika tider. Förf. undersöker också hur produktivt suffixet är i modern svenska och om det finns några formella eller semantiska restriktioner som gäller för bildandet av nya *aktig*-ord.

Efter ett inledande kapitel som redogör för avhandlingens syfte, tidigare behandlingar av *-aktig* i litteraturen, suffixets etymologi och översikt över det material på cirka 750 *aktig*-ord som ligger till grund för undersökningen, beskriver förf. i det andra kapitlet *aktig*-avledningarnas bildningssätt. Hon redogör här för grundordens fördelning på ordklasser i ett historiskt perspektiv, särskiljer olika morfologiska mönster vid bildandet av *aktig*-ord, och urskiljer formella och morfologiska restriktioner för bildandet av nya *aktig*-avledningar. Det tredje kapitlet ägnas åt suffixets betydelse — i huvudsak följer förf. här tidigare förslag till grupperingar och studerar vilka betydelser som är vanligast i kombination med olika slags grundord.

I avhandlingens fjärde kapitel, som är bokens längsta, presenterar förf. en semantisk finindelning av *aktig*-orden med avseende på grundordens betydelse, som hon bl.a. använder för att kunna jämföra *aktig*-ord från olika betydelseområden med avseende på produktivitet och nybildning under olika tidsperioder. Förf. urskiljer totalt 20 olika betydelsegrupper, som hon sedan undersöker närmare; i samband härmed kommenterar hon också döda *aktig*-ord och deras nuvarande synonyma varianter.

Det femte kapitlet i boken tillbakavisar ett tidigare påstående om att de flesta *aktig*-avledningarna är pejorativa, och i bokens sista kapitel före sammanfattningen diskuterar förf. det nutida bruket av *aktig*-ord i modern skönlitteratur — bl.a. konstaterar hon här att *aktig*-ord är vanligare i översatta texter än i texter författade på svenska.

Gunvor Nilssons avhandling gör ett på flera sätt ofärdigt och osjälvständigt intryck på läsaren — till detta bidrar inte minst de många direkta citaten. Förf. är också i vissa avseenden alltför bunden av det material hon samlat in, vilket främst ger en otillräcklig bild av det nutida bruket av *aktig*-ord. Generellt sett får man lätt intrycket att det kan finnas flera aspekter på *aktig*-orden som författaren inte beaktar.

C. P.

Jan-Olov Nyström, Ordbok över lulemålet på grundval av dialekten i Antnäs by, Nederluleå socken. 213 s. Umeå 1993 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie A. Dialekter. Nr 10.) ISBN 91-86372-25-4. ISSN 0280-5553. Föreliggande ordbok baseras förutom på författarens egna samlingar på ordsamlingar av Bengt Johansson och Nils Boman samt på material från Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå (med originaluppteckningar i Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala). Materialet i sig är ytterst värdefullt, med ett rikt varierat ordförråd från fr.a. bondens värld. Redigeringen kunde dock ha varit lite hårdare. Det måste klart sägas ifrån att dialektordböcker med dialektala uppslagsord är ett oskick som avsevärt minskar deras användbarhet. En icke önskvärd konsekvens här blir att ett och samma ljud mot alla principer får olika beteckning beroende på ordets härkomst. Det supradentala *d* skrives *rd* i *mörd* 'hemlighetsfull' och *ld* i *böld*, *sje*-ljudet *sj* i *sjio* 'sju', *rs* i *bors* 'var' och *ls* i *bolster*. Vidare är det nödvändigt för den som på allvar vill tränga in i en dialekt att språkproven tolkas ordagrant (i vederbörliga fall givetvis med ordförklaringar). *he stjåkte ini swäken* översätts "det sträckte (till) i ljumsken". Men *ini* motsvarar 'in i', och *ljumsken* uttalas inte *swäken* i målet. Exempelen hade kunnat mångfaldigas. B. P.

Ord och lexikon. Festskrift till Hans Jonsson 10 juni 1993. 212 s. Stockholm 1993 (Norstedts). ISBN 91-1-931761-1. I festskriften till den avgående ordbokschefen Hans Jonsson medverkar fjorton nuvarande eller förutvarande medlemmar av Svenska Akademiens ordboks redaktion, och alla bidragen har direkt eller indirekt anknytning till ordboksarbetet. Störst allmänt intresse av de bidrag som har direkt anknytning har nog Sture Hast systematiska jämförelse av SAOB med dess tyska, engelska och nederländska motsvarigheter. Efter en samtidigt roande och informationstät genomgång summerar Hast med osviktig oväld de fyra ordböckernas relativa förtjänster och svagheter. Den som arbetar mycket med SAOB har naturligtvis glädje och nytta också av att veta mera om hurdan arbetsgången är (Ingrid Hansson, Gunilla Tjebbes) eller borde vara (Ulrik Eriksson) på ordboken, liksom om vilka som författat artiklarna i SAOB:s tidigaste band (Lars Svensson).

Etymologiska problem med olika stark anknytning till ordboksarbetet behandlas av flera bidragsgivare. Bertil Ejder skriver om ord

för djävulen och helvetet, Sven Ekbo framför allt om ordgruppen *trä, tro, trygg, tröst*, Birgit Falck-Kjällquist om den utdöda klädestermen *stål*, Gösta Holm om *kyvingar* och *våringar* och Bo Ruthström om fornsvenskt *stäniza* som beteckning på ett klädesplagg. Till dessa uppsatser ansluter sig Bertil Moldes om uttrycket *siks' du* hos Strindberg. I övrigt skriver Bengt Sigurd om flerordiga prepositioner i svenskan och förtecknar åtskilliga av dem, medan Carl-Eric Lundblad behandlar verbens *s*-former under den konsekventa synvinkeln att *s*-formen markerar att en aktant har lämnats uttryckt. Jan-Paul Strids uppsats om terrängord i Sörmland visar sig innehålla hans fakultetsopposition på Staffan Nyströms avhandling "Ord för höjder och sluttningar i Daga härad".

Boken avslutas med ord- och sakregister, där man försiktigtvis avsäger sig anspråk på fullständighet. S. H.

Rannsakingar efter antikviteter. På Akademiens uppdrag utgivna under redaktion av Carl Ivar Ståhle (†) och Nils-Gustaf Stahre. Band I. Uppland, Västmanland, Dalarna, Norrland, Finland. Häfte 1. Text. Utgivet av Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre och Carl Ivar Ståhle. XXII + 311 s. Stockholm 1960. Band II. Södermanland, Närke, Värmland, Västergötland, Östergötland, Gotland. Häfte 1. Text. Utgivet av Ingemar Olsson, Nils-Gustaf Stahre och Carl Ivar Ståhle. VIII + 325 s. Stockholm 1969. Band III. Öland, Småland, Blekinge, Halland, Skåne. Häfte 1. Text. Utgivet av Nils-Gustaf Stahre. 284 s. Stockholm 1992 (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien; distribution: Almqvist & Wiksell International). ISBN 91-7402-222-9 (band III:1). Under 1600-talets andra hälft lät Antikvitetsarkivet göra en omfattande inventering av rikets fornminnen. Initiativtagare och pådrivande kraft var riksantikvarien Johan Hadorph. Det äldsta materialet härrör till största delen från tiden 1667–1670 och har enbart präster som upphovsmän, medan både präster och världsliga ämbetsmän står bakom rapporteringen från en något senare period, 1672–1693. Dessa både sakligt och språkligt mycket värdefulla texter finns nu utgivna i sin helhet. Som framgår av de bibliografiska uppgifterna ovan är de uppdelade topografiskt i tre häften, vilka vart och ett tillsammans med ett kommande kommentarhäfte skall bilda ett band i den planerade trebandseditionen. Men redan i sin nuvarande form är utgåvan något av ett storverk, av betydande värde för främst arkeologer, historiker, språkforskare och etnologer. B. P.

Språket i bibeln — bibeln i språket. Red. Christer Åsberg. IV + 254 s. Stockholm 1991 (Norstedts Förlag). (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 76). ISBN 91-1-915252-3. Redaktören har i den här boken samlat fjorton uppsatser av forskare och skönlitterära författare knutna till det svenska bibelöversättningsarbetet, som ur olika synvinklar belyser frågor om bibelöversättningens natur. Uppsatserna är grupperade efter fem teman. På temat norm, normalspråk och särskilt språk skriver Mats Thelander, Lars Wollin och Bo Ralph, på temat bibeln och mottagarna Carl Fehrman, Ulf Teleman och Cai Svensson. Samspelet mellan bibeln och det litterära språket belyses av Olof Jonason, Gun-Britt Sundström, Karl Vennberg och Christer Åsberg, samspelet mellan bibeln och det religiösa språket av Per Block och Harry Lindström. Det avslutande temat, grundspråk och målspråk, rymmer uppsatser av Karl-Gustaf Hildebrand och Bertil Albrektson. Redaktören Christer Åsberg ger i en inledande uppsats en bakgrund till den problematik som bokens uppsatser tar upp. C. P.

Studier i svensk språkhistoria. 3. Förhandlingar vid Tredje sammankomsten för svenska språkets historia Uppsala 15–17 oktober 1992. Utgivna av Lars Wollin. 257 s. Uppsala 1993 (Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet). (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 34.) ISBN 91-506-1012-0. ISSN 0083-4661. Samtliga föredrag vid det tredje symposiet kring temat *Svenska språkets historia* utom två, som ges ut i annat sammanhang, publiceras här. De återstående bidragens mångfald — 21 stycken — gör det omöjligt att nämna alla; det kan räcka med ett urval bland de mest vittsyftande. Claes-Christian Elert ställer den viktiga frågan hur länge man har talat nordiska språk i Skandinavien och menar att vi inte kan gå längre ner i tiden än till perioden 1000–500 f.Kr. Lennart Elmevik diskuterar några av de klassiska problemen kring det nordiska *i*-omljudet, och Fredrik Lindström ger med utgångspunkt i adlig talspråksdifferentiering under Vasatiden ett bidrag till den allt aktuella debatten om socialt betingade talspråk i äldre tid. Hans H. Ronge skriver om kakuminalt *l* i Norden — hans slutsats är att det säkert kan beläggas på 1400-talet i centrala Östnorden men först efter 1500 i Norge —, och Patrik Åström ger en översikt över det bevarade bokbeståndet från fornsvensk tid. Bokens sista bidrag är också det mest provocativa: där går Sven Öhman till angrepp mot teorien om ett hypotetiskt indoeuropeiskt urspråk.

Som särskilt inbjuden talare höll Bengt Loman ett inledningsanförande med titeln "En turistresa genom svensk språkhistoria". Hans bidrag, som publiceras först i boken, utformar sig till en lärd och elegant skildring av svensk språkforskning under decennierna före och efter sekelskiftet 1900. B. P.

Eva Sundberg, Dialekten i Ålands nordöstra skärgård. 205 s. Mariehamn 1993 (Ålands högskola; distribution: Mariehamns stadsbibliotek). ISBN 952-9735-03-0. ISSN 0785-6830. Föremålet för denna monografi är dialekten i Brändö socken och den med denna socken geografiskt sammanhängande byn Björkö i Kumlinge kommun. Brändö är en splittrad kommun, bestående av c:a 1 200 öar, holmar och skär, av vilka de tio största är bebyggda med var sin by. Språket har ålderdomligheter vilka har försvunnit i de fastäländska målen, som bevarade diftonger *ei* och *öi*, bevarat långt *a* för *å* och en konservativ verbböjning. Förutom eget insamlat material har förf. utnyttjat äldre dialektlitteratur och arkivmaterial. Hon går systematiskt igenom målet och presenterar i tur och ordning fonemsystemet, analyserat med kommutationsprov, fonotaxen, prosodien och morfologien — syntaxen förblir i stort sett obehandlad. Avslutningsvis ges en språkhistorisk återblick och presenteras ett par dialekttexter, av vilka en är en originaluppteckning av förf. och den andra en återgivning med förf.:s notationssystem av en text av Väinö Solstrand, ursprungligen publicerad med landsmålsalfabetets tecken i den av J. A. Lundell utgivna *Skandinaviska folkmål i språkprov. Täxter 1* (publicerad som appendix s. 203). B. P.

John Svenske, Skrivandets villkor. En studie av dagboksskrivandets funktioner och situationella kontexter utgående från Backåkers Eriks dagbok 1861–1914. 209 s. Uppsala 1993 (Institutionen för nordiska språk). (Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet. 32.) ISBN 91-506-1002-3. ISSN 0083-4661. Den dagbok som här blir till föremål för närmare studium har tidigare utgivits av förf. som nr. 12 i Kungl. Gustav Adolfs Akademiens skriftserie Folklivsskildringar och byggestudier. Syftet med den här anmälda avhandlingen är enl. förf. "att ur en huvudsakligen psyko- och sociolingvistisk synvinkel ange generella villkor för det privata dagboksskrivandet och för dess formella och innehållsliga gestaltning". Det

inledande kapitlet ägnas åt en översikt över dagboksforskningen, det därpå följande åt en precisering av dagboksbegreppet samt en uppställning och diskussion av författarens hypoteser, vilka sammanfattas i en modell av dagboksskrivandets behovs- och kontextrelationer. Efter ett kort kapitel om riktlinjer för hypotesprövning följer så tre kapitel där författaren prövar sina hypoteser genom studier i Backåkers Eriks dagbok. Dagboken karakteriseras här med avseende på textmängd, syntaktiska drag, språklig variation, förekomst av tyska m.m. Förf. ställer därpå dessa drag i relation till villkoren för dagboksskrivandet. Han urskiljer dels individuella faktorer, dels faktorer som har att göra med dagboksskrivandets funktion. Avslutningsvis redovisar förf. möjligheter för framtida dagboksforskning. C. P.

Jan Svensson, Språk och offentlighet. Om språkbruksförändringar i den politiska offentligheten. 180 s. Lund 1993 (Lund University Press). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap A 47.) ISBN 91-7966-233-1. ISSN 0347-8971. I denna monografi undersöker förf. hur språkbruket förändrats i den svenska politiska offentligheten under efterkrigstiden, 1945–85. Detta språkbruk har inte tidigare blivit föremål för en samlad undersökning. Somliga har menat att det offentliga språket i Sverige under denna tidsperiod blivit enklare och mer informellt, andra har tvärtom pekat på att språket blivit mer tekniskt och abstrakt. Ett av Svenssons syften är att bringa klarhet i dessa till synes motstridande uppfattningar.

Som bakgrund till sin studie diskuterar förf. uttrycket *det offentliga samtalet*, och han redogör också för Jürgen Habermas offentlighetsteori, som utgör den teoretiska utgångspunkten till framställningen. Det tredje kapitlets översikt över samhällsförändringar 1945–85 ger också en nödvändig bakgrundsteckning till den språkliga studien, som omfattar kapitel fyra till nio; i det avslutande tionde kapitlet försöker förf. tolka de delvis disparata resultaten bl.a. med hjälp av offentlighetsteorin.

Det material som förf. undersöker består av texter hämtade från riksdagens debattprotokoll, ett antal ledarartiklar från dagstidningar, nyhetsartiklar från samma tidningar och kommenterande artiklar på ledarplats ur fem olika fackförbundstidningar. Totalt är materialet på knappt 100 000 ord. Den språkliga beskrivningen av materialet utnyttjar huvudsakligen de metoder för grammatisk analys som utarbetades vid projekten *Talsyntax* och *Skrivsyntax* under 1970-talet.

Syftet har varit att få syn på eventuella successiva förändringar över tid. Resultaten av den kvantitativa undersökningen visar sig ibland vara självförklarande, men i en del fall har förf. använt sig av mer kvalitativt inriktade metoder för att få en bättre bild av förändringarnas orsaker och verkan.

Resultaten av Svenssons studie pekar på att det offentliga språket i Sverige under efterkrigstiden förändrats på olika sätt — det går enl. förf. inte att belägga någon entydig förändringsriktning. I riksdagsmaterialet kan man dock se flera förändringar som pekar på att diskussionen mer och mer ersätts av demonstration av färdiga åsikter — en följd av detta är att riksdagsmaterialet visar en kontinuerlig utveckling från värden som är typiska för debattprosan mot värden som är typiska för läroboks- eller tidningsprosa. En annan förändring som kan iakttagas i alla delmaterialen är en strävan över tiden mot ett enklare språk. Förf. kan också ge goda stöd för uppfattningen att både politikerrollen och journalistrollen professionaliseras under den studerade tidsperioden.

C. P.

Uppländska. Språkprov med kommentarer av Margareta Källskog, Gerd Eklund, Bo Danielsson, Kristina Hagren, Anna Westerberg, Rune Västerlund och Maj Reinhammar. 124 s. + 1 ljudband. Uppsala 1993 (Dialekt- och folkminnesarkivet). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. A:22.) ISBN 91-85540-61-7. ISSN 0348-4475. Det är ett utmärkt initiativ av Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala att levandegöra ett landskaps dialekter med hjälp av ett ljudband med åtföljande utskrifter och kommentarer. Utskrifterna är gjorda med ett slags grov beteckning. I fotnoter nedtill på varje sida förklaras svårförståeliga ord, ordformer och fraser. C:a hälften av boken är en kommentardel, där uppländskan får en ingående beskrivning språkgeografiskt, morfologiskt, syntaktiskt och lexikaliskt. Uppsalaarkivet önskas all framgång med fortsatta landskapsöversikter, och det är att hoppas att de andra dialektarkiven följer efter. Utgåvor av denna typ lämpar sig utmärkt för undervisning på alla slags nivåer och även för forskning i exempelvis dialektsyntax och narratologi.

B. P.

Kurt Zilliacus, Åboländska. 125 s. + opag. register och 1 karta. Helsingfors 1992 (Konstsamfundet). (Föreningen Konstsamfundets publikations-

serie. XII.) ISBN 951-95948-6-8. Ortnamnsforskaren Kurt Zilliacus har under en stor del av sitt liv ägnat sig åt insamling och utforskande av ortnamn i Åbolands skärgård. Han uppträder här som dialektforskare i större skala med en ingående analys av områdets folkmål, vilka har utbildats under inflytande av nyländska, österbottniska och åländska mål — samt, givetvis, finskan. Undersökningen täcker språkets alla nivåer utom syntaxen och har alltså avsnitt om fonologi, ordböjning, ordbildning och ordförråd. Avslutningsvis skildras översiktligt dialektgränserna i Åboland, delvis mot bakgrund av fornsvenska novationer som monoftongering, stavelseförlängning och öppningen av *i* till *e*. Novationer inom området behandlas också, och likaså den finska påverkan.

Zilliacus' noggranna och kunniga beskrivning av ett viktigt finlands-svenskt dialektområde är ett välkommet bidrag till den svenska dialektologiska litteraturen. B. P.

*

Christopher S. Hale, Place Names in the Parish of Andebu. 231 s. Oslo 1993 (Novus Press). ISBN 82-7099-207-0. Författaren till denna monografi om ortnamnen i socknen Andebu i Vestfold i Norge är amerikan, och avhandlingen har till största delen skrivits vid University of Chicago, men den baserar sig på grundliga arkivstudier i Norge och på intervjuer och iakttagelser i terrängen i den undersökta socknen. Ambitionen har varit att få med samtliga ortnamn i socknen, både kultur- och naturnamn. Det är ett mål som naturligtvis egentligen är omöjligt att nå men som bör resultera i ett representativt fylligt urval av alla existerande namn.

Boken inleds med en presentation av socknen, varefter följer en omsorgsfull analys av Andebudialektens fonologiska system, med kommutationsprov. Även morfologiska och ordbildningsmässiga frågor berörs i den mån de har relevans för namnformerna. Den följande genomgången av socknens namnskatt kategori för kategori kännetecknas av noggrann dokumentation av både uttal, skriftliga belägg, tolkningsalternativ och namnens sakliga bakgrund. Det är synd att förlaget har offrat så lite resurser på avhandlingens yttre form. När var och en med tillgång till en ordbehandlare och en skrivare kan åstadkomma typografiskt acceptabla produkter borde de maskinskrivna böckernas tid vara ute. B. P.

Kring Göta älv. Studier i en dalgång. 305 s. Göteborg 1993 (*Tre Böcker*). ISBN 91-7029-111-X. Den här skildringen av Göta älvs dalgång har kommit till som ett samarbetsprojekt mellan Göteborgs historiska museum, Älvsborgs länsmuseum och Länsstyrelsen i Älvsborgs län. I redaktionskommittén har ingått Mona Lorentzon, Larsolof Lööf, Allan T. Nilson, Lena Pilborg, Karin Rex Svensson samt, som adjungerad ledamot, Hugo Karlsson. Inte mindre än 36 författare medverkar i de olika huvudavsnitten, vilka har fått rubrikerna Äldre historia, Äldre källor, Längre tidsperspektiv, Vattnet, Näringsliv, Folkrörelser, Kulturpolitik och Minnesbilder. För ANF:s läsare borde Hugo Karlssons bidrag om några ortnamn i älvdalen ha störst intresse. Främst bör man här notera att Karlsson i försiktiga ordalag men på goda grunder vill tolka *Göta älv* (*Gautelfr*) som innehållande en terrängbeteckning *gaut* f. 'utgjutning, utflöde, avlopp'. Som författaren påpekar lär hans härledning få konsekvenser för etymologiseringen av folknamnet *götar*. B. P.

Personnamn i nordiska och andra germanska fornspråk. Handlingar från NORNA:s artonde symposium i Uppsala 16–19 augusti 1991. Redigerade av Lena Peterson. 176 s. Uppsala 1993 (*NORNA-förlaget*). (*NORNA-rapporter*. 51.) ISBN 91-7276-049-4. ISSN 0346-6728. Som Thorsten Andersson påpekar i sitt hälsningsanförande (återgivet i symposierapporten) vid NORNA:s artonde symposium har den nordiska personnamnsforskningen alltför mycket varit koncentrerad till "förhållanden under nyare och nyaste tid". Symposiet och de nu utgivna symposiehandlingarna kan ses som ett försök att något rätta till balansen. En del av föredragen ägnas åt enskilda namn: *Håkon* (Evert Melefors), *kunuar* (Kees Samplonius), *Budde* (Svante Strandberg), *Amelgund* (Peter Pieper). Henrik Williams analyserar nordiska personnamn på *Ö-*, Hans F. Nielsen kasusändelserna i de äldsta runnamnen och Marianne Blomqvist tyska förnamn i Finland under medeltiden. Viktiga principiella problem tas upp av Thorsten Andersson (sakrala personnamn), John Kousgård Sørensen (behovet av en ordbok över urnordiska personnamn), Eva Brylla (binamn i urnordiska runinskrifter) och Ole-Jørgen Johannessen (patronymika i de norska runinskrifterna), och Anne Haavaldsen ger en översikt över personnamn i Norges inskrifter med de äldre runorna. Ett icke-nordiskt bidrag avslutar boken: Arend Quaks "Zu den altniederländischen Hörigennamen". B. P.

Jan Paul Strid, Kulturlandskapets språkliga dimension. Ortnamnen. 124 s. Stockholm 1993 (Riksantikvarieämbetet). ISBN 91-7192-883-9. På gott och ont är det lätt att se att denna översikt har Riksantikvarieämbetet som huvudman. Det negativa yttrar sig mest i antydningar om att den svenska ortnamnsforskningen tidigare inte har satt in ortnamnen i deras kulturhistoriska sammanhang och att man skulle ha försummat frågorna om deras "sociala förankring, förutsättningar för namnkontinuitet och 'namndöd' m.m.", och underförstått då att Riksantikvarieämbetet här kommer in som förnyare och räddare. Ingen som har följt ortnamnsforskningen under de senaste decennierna kan instämna i beskrivningen. Men det är angeläget att understryka att de positiva konsekvenserna av huvudmannaskapet överväger. Jan Paul Strid är en skicklig, uppslagsrik och pedagogisk forskare som med sina utgångspunkter ofta kan kasta ny belysning över gamla problem. Det ligger i sakens natur att speciellt kapitel 6, om ortnamnen i det förhistoriska kulturlandskapet, har blivit mycket givande. Också avsnittet om namnkontinuitet och namndiskontinuitet, med ett pedagogiskt mycket lyckat schema om relationerna bebyggelsekontinuitet : nyttjandekontinuitet : ödesmål å ena sidan samt namnkontinuitet : denotationsbyte : fornlämningskontinuitet å den andra, är mycket innehållsrikt. Att dela upp samhällets strukturer i en ekonomisk, en bebyggelsesocial, en administrativ, en ideell (eller religiös) och en kommunikativ del och sedan tillämpa detta på ortnamnen är ett lyckat pedagogiskt grepp. Vad man saknar vid en helhetsbedömning av boken är möjligen en målgruppsanalys: en del avsnitt tycks rikta sig till läsare utan föregående kunskaper om ortnamn, medan andra är betydligt mer krävande. B. P.

Sydslesvigs Stednavne ved Anders Bjerrum, Kristian Hald og Peter Jørgensen. Indledning og registre til Bind 2, 4 og 7. Udgivet af Institut for Navneforskning. 244 s. København 1993 (C. A. Reitzels Forlag). ISBN 87-7421-811-5. Sydslesvigs Stednavne var tänkt att omfatta samtliga ortnamn från den nuvarande dansk-tyska gränsen till gränsen mot Holstein. I de 4 utkomna delarna i serien behandlas namnen i "et bælte tværs over landsdelen syd for den dansk-tyske grænse og bredest på midten", för att citera Marie Bjerrums inledning till det här anmälda registerbandet. Det innebär en behandling av, från väster till öster, namnen i Viding herred, Kær herred, Vis herred, Ugle

herred, från Nørre Gøs herred socknarna Joldelund och Fjølde, och från Angel Husby herred och Nyherred.

De tre planläggarna av och författarna till dessa delar är nu döda, och både personella och andra resurser saknas för en vidareutgivning. I den situationen har Institut for Navneforskning velat öka användbarheten av de utgivna delarna genom detta registerband, som förutom den tidigare nämnda inledningen innehåller ett samlat alfabetiskt register, ett baklängesregister, ett efterledsregister och en förteckning över de viktigaste käll- och litteraturförkortningarna.

Självfallet är det beklagligt att Sydslesvigs Stednavne mänskligt att döma därmed måste förbli ett ofullbordat verk, men lika självfallet kan man genom det nu utgivna registerbandet utnyttja de fyra utkomna delarna på ett helt annat och effektivare sätt än tidigare.

B. P.

Útgáva og atgongd. Fyrilestrar hildnir á tjúgunda NORNA-symposium í Tórshavn 22.–23. maí 1992. Eivind Weyhe legði útgávuna til rættis. 95 s. Uppsala 1993 (NORNA-förlaget). (NORNA-rapporter. 52.) ISBN 91-7276-050-8. ISSN 0346-6728. NORNA:s tjugonde symposium, det första som arrangerades på Färöarna, var ett minisymposium ägnat åt bearbetning och systematisk publicering av ortnamn. Föredragen publiceras här. Vårdlandets representant, som också har redigerat rapporten, Eivind Weyhe, ger en översikt över de färöiska ortnamns-samlingarna, och Þórhallur Vilmundarson ger en liknande skildring av de isländska samlingarna. Anne Svanevik presenterar det centrala ortnamnsregister vid det norska Statens kartverk som har kommit till som följd av en bestämmelse i landets namnlag, medan Tom Schmidt beskriver det pågående arbetet med att datorisera de norska namnsamlingarna. I en mer personligt hållen artikel skildrar Gillian Fellows-Jensen de olika tekniska hjälpmedel hon har använt i sin forskningsverksamhet. Mats Wahlberg och Gunilla Harling-Kranck ger i var sitt bidrag en bild av det svenska respektive finländska sättet att metodiskt ge ut svenska ortnamn: i Sverige systematiska utförliga presentationer av en trakts namnförråd, i Finland översiktliga och mer populärt avfattade genomgångar av en viss namnkategori i hela Svenskfinland. Bente Holmberg och Bent Jørgensen diskuterar olika problem i samband med utgivandet av Danmarks Stednavne, Holmberg behandlingen av icke-bebyggelsenamn, Jørgensen hur och i hur hög grad man skall citera äldre belägg och meddela parallellmaterial. I

det sista bidraget analyserar John Kousgård Sørensen de systematiska regionala ortnamnsutgåvornas avnämningsskikt. Hans slutsats, att utgåvorna skulle delas upp i en analysdel, en dokumentationsdel och ett samlat alfabetiskt register, torde inte vara helt okontroversiell. B. P.

Författarna

Bagge, Sverre, førsteamanuensis, dr. philos., Universitetet i Bergen, Senter for europeiske kulturstudier, Sydnesplass 9, N-5007 Bergen, Norge

Hellberg, Staffan, professor, Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk, S-106 91 Stockholm, Sverige

Kalinke, Marianne E., professor, University of Illinois, Department of Germanic Languages, FLB 3072, 707 S. Mathews Ave., Urbana, IL 61801, U.S.A.

Pamp, Bengt, docent, Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige

Platzack, Christer, professor, Lunds universitet, Institutionen för nordiska språk, Helgonabacken 14, S-223 62 Lund, Sverige

Söderberg, Barbro, professor, Stockholms universitet, Institutionen för nordiska språk, S-106 91 Stockholm, Sverige

Widmark, Gun, professor, Uppsala universitet, Institutionen för nordiska språk, Box 513, S-751 20 Uppsala, Sverige

Wolf, Kirsten, professor, University of Manitoba, Department of Icelandic, 500 Dysart Road, Winnipeg, Manitoba, Canada R3T 2N8